SMK AUKŠTOJI MOKYKLA

eduaction

Co-funded by the European Union

METODINĖ PRIEMONĖ

Žmogaus teisės

Skirta 9-11 klasių mokytojams

#CoreValues

Metodinė priemonė parengta įgyvendinant projektą „Empowering teachers to implement EU Core values education in school curricula“
Projekto Nr. 101127614 — CoreValues — ERASMUS-JMO-2023-OFET-TT

Pamokų planai

GYVENIMO ĮGŪDŽIAI 9 KLASĖ
Kūnas ir teisės: ką reiškia teisė į savo kūną? 3

ISTORIJA ETIKA 9 KLASĖ
Žmogaus teisės: praeitis, dabartis, ateitis 9

PILIETINIS UGDYMAS GYVENIMO ĮGŪDŽIAI 9 KLASĖ
Kai nebylus balsas tampa garsu: jaunimo balsas žmogaus teisių klausimais 15

GEOGRAFIJA 10 KLASĖ
Migracija ir žmogaus teisės: kodėl žmonės palieka savo šalis 23

GEOGRAFIJA EKONOMIKA 10 KLASĖ
Globali nelygybė ir žmogaus teisės 30

GYVENIMO ĮGŪDŽIAI 10 KLASĖ
Kaip apginti savo teises? Praktiniai žingsniai kasdienėse situacijose 38

ISTORIJA ANGLŲ KALBA 10 KLASĖ
Žmogaus teisės ir propaganda: nuo istorinių plakatų iki šiuolaikinių memų 44

INFORMATIKA 11 KLASĖ
Skaitmeninės žmogaus teisės: privatumas, saugumas ir pagarba internete 52

ISTORIJA 11 KLASĖ
Žmogaus teisės istorijoje: kelias nuo laisvės pažado iki priespaudos ir atgimimo 57

PILIETINIS UGDYMAS 11 KLASĖ
Lygios galimybės dirbti ir gyventi oriai – kiekvieno žmogaus teisė 62

PILIETINIS UGDYMAS INFORMATIKA, ETIKA 11 KLASĖ
Žmogaus teisės skaitmeniniame pasaulyje 67

GYVENIMO ĮGŪDŽIAI

9 klasė

PAMOKOS TEMA

Kūnas ir teisės: ką reiškia teisė į savo kūną?

Mokymosi uždaviniai:

1. Suprasti, ką reiškia teisė į savo kūną.
2. Atpažinti situacijas, kuriose pažeidžiamos ar ginamos asmens teisės į kūną.
3. Ugdyti gebėjimą priimti sprendimus, susijusius su savo ar kito asmens kūno neliečiamumu.
4. Vertinti savo ribas ir ugdyti pagarbą kitų asmenų riboms.

Ugdomos kompetencijos:

1. **Pilietinė kompetencija:** gebėjimas atpažinti ir ginti žmogaus teises, suprasti jų svarbą kasdienėse situacijose.
2. **Socialinė ir emocinė kompetencija:** gebėjimas suvokti ir įvardinti savo bei kitų ribas, jausmus ir poreikius.
3. **Kultūrinė kompetencija:** gebėjimas suprasti žmogaus teisių į kūną reikšmę skirtinguose visuomeniniuose ir istoriniuose kontekstuose.

Pamokos uždavinių įgyvendinimas

Pamokos eiga	Mokymo(si) metodai arba formos		Užduočių atlikimo įvertinimo kriterijai	Mokymosi pasiekimų įvertinimo būdai
	Mokinių veikla	Mokytojo veikla		
Įvadas į temą. Pokalbis „Ką reiškia turėti teisę į savo kūną?“	Dalyvauja diskusijoje, išsako nuomonę, pasidalija mintimis.	Užduoda klausimus, skatina refleksiją ir nuomonių įvairovę.	Įsitraukia į diskusiją, pagrindžia nuomonę, klausosi kitų.	Žodinis vertinimas, pagyrimas už aktyvumą ir pagarbų bendravimą.
Teorinė dalis. Paaiškinimas „Teisė į kūną žmogaus teisių kontekste“	Klausosi, užsirašo, užduoda klausimus.	Pristato sąvokas, pavyzdžius, pateikia aiškią informaciją.	Supranta pagrindines sąvokas (autonomija, sutikimas, ribos), įsitraukia į pokalbį.	Klausimų-atsakymų principu tikrinamas supratimas; stebima aktyvi reakcija.
Praktinė veikla. Situacijų analizė „Kur pažeidžiamos ribos?“	Grupėse analizuoja situacijas, atsako į klausimus, pristato išvadas.	Pateikia situacijas, vadovauja grupiniam darbui, moderuoja pristatymus.	Supranta situacijos esmę, geba įžvelgti ribų pažeidimus, pasiūlo sprendimų.	Stebima grupinė veikla ir pristatymas: vertinama pagal aktyvumą, argumentų aiškumą ir pagarbų bendravimą.
Refleksija. Pokalbis „Ką galiu padaryti, kad mano ribos būtų gerbiamos?“	Dalyvauja pokalbyje, rašo refleksinį sakinį „Man svarbu žinoti, kad...“	Skatina asmeninę refleksiją, pateikia ribų frazių pavyzdžius.	Sugeba įvardyti, ką suprato iš pamokos, išsako asmeninę įžvalgą.	Įsivertinimas (refleksinis sakinys); mokytojo grįžtamasis ryšys žodžiu ar raštu.

Papildoma informacija mokytojui

1 DALIS: ĮVADAS Į TEMĄ. POKALBIS „KĄ REIŠKIA TURĖTI TEISĘ Į SAVO KŪNĄ?“

Pakviesti mokinius įsitraukti į trumpą diskusiją. Šios diskusijos tikslas – paskatinti mokinius susimąstyti apie tai, kad teisė į savo kūną nėra savaime suprantama kiekvienoje situacijoje. Mokytojas pabrėžia, kad šiandien pamokoje bus kalbama apie kūno neliečiamumo svarbą, ribas ir pagarbą sau bei kitiems.

Diskusiją provokuojantys klausimai:

- Ką jums reiškia pasakymas „mano kūnas – mano taisyklės“?
- Ar kiekvienas žmogus turi visišką kontrolę savo kūno atžvilgiu?
- Ar esate kada nors susidūrę su situacija, kai jūsų ribos buvo peržengtos – net jei ir nežymiai?

2 DALIS: TEORINĖ DALIS. PAAIŠKINIMAS „TEISĖ Į KŪNĄ ŽMOGAUS TEISIŲ KONTEKSTE“

Mokytojas trumpai ir aiškiai pristato, kad teisė į savo kūną yra viena iš pamatinių žmogaus teisių.
Tai reiškia, jog kiekvienas žmogus turi teisę:

- nuspręsti, ką daryti su savo kūnu;
- sutikti ar atsisakyti medicininių procedūrų;
- apsispręsti dėl savo išvaizdos, lytinės tapatybės, asmeninių ribų;
- nebūti liečiamas be sutikimo;
- gauti pagarbų elgesį, kuris nepažeidžia jo orumo.

Gyvųjų pavyzdžių istorijos

1. Ieva, 15 metų, apie 1965 m.

„Mano mama sakė, kad berniukai gali žaisti lauke, o mergaitės – turi padėti namie. Kai norėjau eiti su draugėmis prie ežero su kelnėmis, tėtis pasakė: „Mergaitė turi gerbti save. Nesirodyk taip apsirengusi.“ Man buvo gėda. Mano kūnas tapo problema. Nors nieko blogo nedariau.“

2. Tomas, 14 metų, apie 1990 m.

„Mokykloje buvo paskelbtas skiepijimas. Mums pasakė, kad niekas neklaus, ar norime – visi turim gauti vakciną. Aš bijojau adatų ir norėjau paklausti, kam to reikia, bet man liepė tylėti: „Gydytojai žino geriau.“ Grįžęs namo vis dar drebėjau – ne nuo skiepo, o todėl, kad jaučiausi nieko vertas.“

3. Gabija, 16 metų, šiandien

„Aš judu vežimėliu ir dažnai gatvėje žmonės kalba su mano mama, bet ne su manimi. Kai gydytojas paklausė, ar norėčiau turėti vaikų ateityje, mama įsikišo: „Kam jai tie rūpesčiai?“ Aš sėdėjau šalia ir niekas nesiteikė manęs klausti. Mano kūnas tarsi priklauso kitiems – jie sprendžia, kas man per sunku.“

Klausimai diskusijai po pasakojimų:

- Ką šie žmonės prarado? Ar jiems buvo leista pasirinkti, ką daryti su savo kūnu?
- Kaip tu jaustumeisi jų vietoje? Ar jaustum pagarbą? O gal – gėdą, baimę, pyktį?
- Ką šios situacijos sako apie laikmečio požiūrį į kūną? Ar situacija pasikeitė šiandien?
- Kaip galėtume reaguoti, jei tai nutiktų mums ar šalia esančiam žmogui?

Užduotis „Sąvokų dėlionė“

Tikslas: padėti mokiniams suprasti ir atskirti pagrindines sąvokas: **sutikimas**, **autonomija**, **riba**, taikant jas konkrečiose situacijose.

Instrukcija mokiniams:

Jums pateiktos 9 situacijos. Perskaitykite jas ir nuspręskite, su kuria sąvoka kiekviena jų labiausiai susijusi – **sutikimu**, **autonomija** ar **riba**. Kai kuriais atvejais gali būti keli teisingi atsakymai, bet pasirinkite tą, kurį jūs laikote svarbiausiu.

Sąvokos:

- **Sutikimas** – tai aiškus, sąmoningas leidimas kažkam įvykti. Be sutikimo – joks veiksmas su kitu žmogumi nėra priimtinas.
- **Autonomija** – tai teisė ir gebėjimas savarankiškai priimti sprendimus dėl savo gyvenimo ir kūno.
- **Riba** – tai linija tarp to, kas man priimtina ir kas ne. Ribos saugo žmogaus orumą ir gerovę.

9 dėlionės situacijos (kortelės)

1.

Tėtis reikalauja, kad dukra apsirengtų taip, kaip jis liepia, nes „ji dar per jauna pati spręsti“.

Atsakymas:
AUTONOMIJA

2.

Mokinys atsisako būti apkabintas klasėje, nes jaučiasi nepatogiai, tačiau draugas vis tiek tai daro.

Atsakymas:
RIBA

3.

Gydytojas pradeda procedūrą nepaaiškinęs, kas bus daroma.

Atsakymas:
SUTIKIMAS

4.

Mergina nusprendžia, kad nebenori tęsti treniruočių, kurios jai kelia skausmą, nors treneris spaudžia.

Atsakymas:
AUTONOMIJA

5.

Vaikas verkia, kai nepažįstamas giminaitis jį bučiuoja „per prievartą“.

Atsakymas:
RIBA (ir SUTIKIMAS)

6.

Draugė klausia, ar gali pasiskolinti tavo ausines, bet ima jas net nesulaukusi atsakymo.

Atsakymas:
SUTIKIMAS

7.

Mokinė nenori, kad jos nuotrauka būtų įkelta į bendrą klasės paskyrą, bet bendraklasiai vis tiek įkelia.

Atsakymas:
AUTONOMIJA (ir SUTIKIMAS)

8.

Berniukas nenori dalyvauti „drąsos“ žaidime, kuriame reikia liesti kitų kūnus, tačiau klasė juokiasi iš jo.

Atsakymas:
RIBA

9.

Paauglė nori kalbėtis su gydytoju viena, be tėvų.

Atsakymas:
AUTONOMIJA

Po užduoties:

- Aptarkite atsakymus: ar visų nuomonės sutampa? Kodėl kai kurios situacijos gali tikti kelioms sąvokoms?
- Paprašykite mokinių sugalvoti po vieną savo situaciją kiekvienai sąvokai.

3 DALIS – PRAKTINĖ VEIKLA. SITUACIJŲ ANALIZĖ „KUR PAŽEIDŽIAMOS RIBOS?“

Mokiniai suskirstomi į 3 grupes. Kiekvienai grupei mokytojas pateikia po vieną situaciją. Šias situacijas galima pateikti grupėms atspausdintas, perskaityti ar rodyti skaidrėse. Kiekviena situacija pateikiama su klausimais diskusijai.

Situacija 1: Spaudimas dalyvauti iššūkyje

Per klasės renginį vienas mokinys siūlo visiems žaisti žaidimą „Drąsa arba tiesa“. Vienam iš mokinių tenka užduotis – paliesti nepažįstamo žmogaus petį gatvėje. Mokinys atsisako, bet kiti pradeda juoktis ir sako: „*Tu visada toks jautrus, ko čia bijai?*“

Klausimai grupei:

- Ar šioje situacijoje pažeidžiamos asmens ribos?
- Kaip galėjo jaustis atsisakęs mokinys?
- Ar tai tik žaidimas? Kuo jis skiriasi nuo tikro spaudimo?
- Ką galima pasakyti ar padaryti tokioje situacijoje?

Situacija 2: Sprendimo dėl sveikatos nepaisymas

Paauglys atvyksta pas gydytoją, kuris pasiūlo jam atlikti procedūrą (pvz., skiepą ar kraujo tyrimą). Paauglys jaučiasi nejaukiai, nori daugiau informacijos, bet gydytojas sako: „*Ką čia dar svarstyti, vis tiek neturi pasirinkimo, mes padarysim ir viskas.*“

Klausimai grupei:

- Ar šioje situacijoje pažeidžiama jaunuolio teisė į kūno autonomiją?
- Kodėl svarbu žinoti, kas su tavimi daroma?
- Kaip paauglys galėtų išreikšti savo abejones?
- Ką turėtų daryti suaugusieji tokioje situacijoje?

Situacija 3: Komentarai apie išvaizdą

Mergina į mokyklą ateina apsirengusi taip, kaip jai patinka. Pertraukos metu keli mokiniai komentuoja: „*Na ir nenuostabu, jei paskui sulauks dėmesio – pati kalta*“.

Klausimai grupei:

- Ar tokie komentarai pažeidžia merginos teises?
- Koks ryšys tarp išvaizdos ir teisės į pagarbų elgesį?
- Ar žmogaus apranga gali būti pretekstas kitų elgesiui?
- Kaip turėtų reaguoti mokytojai ir mokiniai?

Mokiniai grupėse analizuoja pateiktą situaciją ir atsako į klausimus:

- Ar šioje situacijoje pažeidžiamos asmens teisės į kūną?
- Kaip gali jaustis žmogus, atsidūręs tokioje situacijoje?
- Ką galėtų padaryti pats žmogus?
- Kaip galėtų padėti draugai, suaugusieji ar mokytojai?

Po grupinio darbo kiekviena grupė trumpai pristato savo situaciją klasei: kas vyko, kaip jie įvardijo ribų peržengimą, kokius sprendimus pasiūlė.

4 DALIS. REFLEKSIJA. POKALBIS „KĄ GALIU PADARYTI, KAD MANO RIBOS BŪTŲ GERBIAMOS?“

Refleksijos užduotis: „Parenk savo ribų frazes“

Tikslas: padėti mokiniui įsisąmoninti, kaip aiškiai ir pagarbiai išreikšti savo ribas realiose situacijose, stiprinant savivertę ir gebėjimą pasakyti „ne“.

Užduotis:

Parašyk **3-5 frazes**, kurias būtų galima pasakyti, kai norisi apsaugoti savo ribas.

Tai gali būti situacijos, kai:

- nenori būti liečiamas;
- tau nepatinka komentarai apie tavo išvaizdą;
- nori pasakyti „ne“ spaudimui ar nepatogiai situacijai;
- nori priminti, kad turi teisę rinktis.

Pavyzdinės frazės, išreiškiančios ribas:

- „Man tai nepatogu.“
- „Aš to nenoriu.“
- „Prašau, neliesk manęs.“
- „Man reikia laiko apsispręsti.“
- „Prašau, gerbk mano sprendimą.“
- „Toks elgesys mane žeidžia.“
- „Tai mano sprendimas.“
- „Noriu, kad mane išgirstum.“
- „Nesijaučiu saugiai tokioje situacijoje.“
- „Mano kūnas – mano taisyklės.“

Šias frazes mokiniai gali išsikirpti, pasidėti į sąsiuvinį arba sukurti savo versijas grupiniuose plakatuose.

Refleksinių sakinių pavyzdžiai.

Pamokos pabaigoje mokiniai gali rinktis arba kurti savus sakinius, pradėtus ta pačia fraze: „Man svarbu žinoti, kad...“

- ...turiu teisę pasakyti „ne“.
- ...kiti žmonės privalo gerbti mano ribas.
- ...galiu kalbėti apie tai, kas man nepriimtina.
- ...mano jausmai dėl savo kūno yra svarbūs.
- ...niekas neturi teisės manęs liesti be sutikimo.
- ...galiu padėti kitam, jei matau ribų pažeidimą.
- ...kai jaučiuosi nesaugiai, turiu ieškoti pagalbos.
- ...nereikia jaustis kalta/kaltu dėl kitų veiksmų.

Šaltinių sąrašas

1. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1989) https://www.unicef.org/child-rights-convention
2. Europos žmogaus teisių konvencija (EŽTK) https://www.echr.coe.int/
3. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (LGKT) https://lygybe.lt/
4. Žmogaus teisių stebėjimo institutas (ŽTSI) https://hrmi.lt/leidiniai/
5. UNESCO (2021). International Technical Guidance on Sexuality Education https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260770
6. WHO (World Health Organization) – „Standards for Sexuality Education in Europe“ (2010) https://whocc.bioeg.de/en/publications/standards-for-sexuality-education/
7. „Jaunimo linija“ ir „Vaikų linija“ edukaciniai puslapiai https://jaunimolinija.lt/, https://vaikulinija.lt/

ISTORIJA

Integracija
ETIKA

9 klasė

PAMOKOS TEMA

Žmogaus teisės: praeitis, dabartis, ateitis

Mokymosi uždaviniai:

1. Atpažinti svarbiausius istorinius įvykius ir dokumentus, turėjusius įtakos žmogaus teisių raidai (pvz., 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Apartheido pabaiga, t. t.).
2. Paaiškinti žmogaus teisių sampratos kaitą, remiantis istoriniais ir etiniais šaltiniais (pvz., nuo natūralių teisių iki šiuolaikinių mažumų teisių).
3. Analizuoti moralines dilemas, susijusias su žmogaus teisių pažeidimais skirtingais laikotarpiais ir šiandieninėje visuomenėje.
4. Reflektuoti apie žmogaus teisių ateitį: kokių teisių dar trūksta, kokie nauji iššūkiai kyla (pvz., skaitmeninės teisės, dirbtinio intelekto poveikis laisvėms).

Ugdomos kompetencijos:

1. **Pilietinė kompetencija:** suvokimas, kaip teisės susijusios su atsakomybe, demokratija ir aktyviu pilietiškumu.
2. **Kultūrinė kompetencija:** gebėjimas suprasti žmogaus teisių vertę skirtinguose istoriniuose ir kultūriniuose kontekstuose.
3. **Etinė kompetencija:** gebėjimas analizuoti moralines dilemas, formuluoti argumentuotą nuomonę apie teisingumą, laisvę ir orumą.
4. **Kritinio mąstymo kompetencija:** gebėjimas vertinti, kaip keitėsi požiūris į teises, ir taikyti istorinius pavyzdžius dabarties problemoms analizuoti.

Pamokos uždavinių įgyvendinimas

Pamokos eiga	Mokymo(si) metodai arba formos		Užduočių atlikimo įvertinimo kriterijai	Mokymosi pasiekimų įvertinimo būdai
	Mokinių veikla	Mokytojo veikla		
Įvadas. Laiko kapsulės metodas	**Mokiniai:** analizuoja daiktus, diskutuoja porose ar grupėje, dalijasi nuomonėmis klasėje.	**Mokytojas:** atneša dėžutę su simboliniais daiktais. Kiekvieną daiktą trumpai pristato ir užduoda klausimus: ką tai sako apie žmogaus teises praeityje? Kokia neteisybė čia atspindima?	Mokinys geba įvardyti bent vieną istorinį žmogaus teisių pažeidimą ir reflektuoti jo reikšmę šiandien.	Mokytojo stebėjimas, žodinis reflektavimas.
Teorinė dalis. Žmogaus teisių raida: nuo Antikos iki šių dienų. Pagrindiniai istorijos ir etikos aspektai.	**Mokiniai** pildo žmogaus teisių laiko juostos schemą, pasižymi svarbiausius faktus, diskutuoja apie tai, kaip keitėsi supratimas apie žmogų ir jo teises.	**Mokytojas** trumpai pristato žmogaus teisių genezę (pvz., natūralios teisės Antikoje, 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija, 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija). Pateikia laiko juostą, kurioje pažymėti reikšmingi dokumentai ir įvykiai. Pateikia etinių principų (lygybė, orumas, atsakomybė) raidą.	Gebėjimas įvardyti svarbiausius istorinius dokumentus ir jų reikšmę, suprasti, kaip vertybės formavo žmogaus teisių sampratą.	Individuali užduotis (užpildyta laiko juosta), klausimai klasėje, mokytojo pastabos.
Praktinė veikla: žmogaus teisių barometras – nuo praeities iki dabarties. Mokiniai vertina pateiktas situacijas iš skirtingų laikotarpių – ar jose buvo (ne) gerbiamos žmogaus teisės, ir palygina su šių dienų situacija.	**Mokiniai** kiekvieną atvejį klijuoja arba deda ant „žmogaus teisių barometro“ – nuo visiškai pažeista iki gerbiama. Po kiekvieno atvejo aptaria, kodėl pasirinko tokią poziciją.	**Mokytojas** pateikia 4–5 trumpus istorinius ar šiuolaikinius atvejus (pvz., baudžiava, moterų balsavimo teisė, protestų draudimai, cenzūra, LGBTQ+ teisės).	Mokiniai geba pagrįsti savo sprendimą remdamiesi žmogaus teisių principais (lygybė, laisvė, orumas). Dalyvauja diskusijoje, atsižvelgia į skirtingas nuomones.	Mokiniai geba pagrįsti savo sprendimą remdamiesi žmogaus teisių principais (lygybė, laisvė, orumas).
Asmeninė refleksija ir diskusija. Klausimai klasėje: – Kodėl žmogaus teisės vis dar pažeidžiamos? – Kokių naujų teisių reikės ateityje? – Ką gali padaryti kiekvienas, kad pasaulis būtų teisingesnis?	**Mokiniai** užpildo asmeninę refleksiją raštu arba diskutuoja poroje.	**Mokytojas** užduoda klausimus, pasiūlo refleksinę lentelę arba sąmoningumo skalę. Skatina mokinius mąstyti apie žmogaus teisių ateitį ir jų pačių vaidmenį.	Gebėjimas susieti istoriją su šiandiena, formuluoti vertybines išvadas, savirefleksija.	Dalyvauja diskusijoje, atsižvelgia į skirtingas nuomones. Rašytinė refleksija, trumpas pokalbis, mokytojo komentaras.

Papildoma informacija mokytojui

1 DALIS: ĮVADAS Į TEMĄ

Žmogaus teisės – tai **istorinio proceso rezultatas**, jos **kinta ir tobulėja**, o ne visada egzistavo kaip savaime suprantamos.

Užduotis: Laiko kapsulė: žmogaus teisės tada ir dabar

Į klasę atsineškite dėžutę, kurioje yra simboliniai „laiko kapsulės“ daiktai:

- surūdijęs grandinės gabalas, stambi virvė ar surūdijusi spyna (vergovės simbolis)
- užrašas „Moterys negali balsuoti“ (politinių teisių ribojimas)
- diržo atkarpa (fizinės bausmės)
- juoda balta nuotrauka su prierašu „Tik baltiesiems“ (rasinė segregacija)
- užrašas „Neturi teisės mokytis“ (švietimo diskriminacija)

Instrukcija klasei: „Įsivaizduokite, kad radote kapsulę iš praeities. Čia – daiktai, kurie kažką sako apie to meto žmogaus teises. Išpakuokime kartu. Pažvelkime į kiekvieną daiktą ir pabandykime suprasti: **kokia tai neteisybė? Kokia teisė čia buvo pažeista? Kodėl tai svarbu ir šiandien?“**

Diskusijos klausimai:

- Ką pasako šie simboliai apie žmonių teises praeityje?
- Kokios teisės, jūsų manymu, buvo pažeidžiamos?
- Kodėl žmogaus teisės ne visada buvo savaime suprantamos?
- Kaip manote, ar visos žmogaus teisės jau įgyvendintos šiandien?
- Kurias žmogaus teises šiandien dar reikia stiprinti pasaulyje?

2 DALIS: TEORINĖ DALIS

„Šiandien kalbėsime apie tai, kaip keitėsi žmogaus teisės – nuo Antikos iki šių dienų.
Kodėl kai kurios teisės, kurios mums dabar atrodo savaime suprantamos, senovėje net neegzistavo?“

Antika (Graikija, Roma)

Filosofai, kaip Aristotelis, kalbėjo apie „natūralias teises“, bet šiuo laikotarpiu vergai neturėjo jokių teisių – jų gyvybė ar šeima nebuvo ginama.

Pavyzdys: vergas neturėjo teisės balsuoti, būti teisiamas teisingame teisme ar pasirinkti darbą.

Viduramžiai – feodalinė visuomenė

Teisės priklausė nuo luomo: bajoras galėjo gauti žemės, valstietis – ne.

Pavyzdys: baudžiauninkas Lietuvoje neturėjo teisės palikti dvaro, net jei buvo mušamas ar skriaudžiamas.

1789 m. – Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija (Prancūzija)

Skelbiama, kad visi žmonės gimsta lygūs, bet tuo metu moterys vis dar neturėjo rinkimų teisės.

Pavyzdys: moterys Prancūzijoje balsuoti galėjo tik nuo 1944 m.

1948 m. – Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (Jungtinės Tautos)

Dokumentas paskelbtas po Antrojo pasaulinio karo – holokausto, lagerių, karo pabėgėlių tragedijų.

Pavyzdys: jis įtvirtino teisę į gyvybę, laisvę, švietimą, darbą, medicinos pagalbą visiems žmonėms, nepriklausomai nuo tautybės ar religijos.

Lietuvos istorijos kontekstas:

- Baudžiava Lietuvoje panaikinta tik 1861 m.
- Moterų teisė balsuoti įtvirtinta 1918 m.
- Sovietmečiu žmogaus teisės buvo suvaržytos: nebuvo žodžio laisvės, negalėjai laisvai keliauti.

Pavyzdys: už antisovietinį pasisakymą galėjai būti ištremtas į Sibirą.

Šiandienos iššūkiai:

Ne visos teisės visur užtikrinamos. Kai kuriose šalyse vis dar ribojama spaudos laisvė, moterų teisės, diskriminuojamos mažumos.

Pavyzdys: Afganistane 2024 m. merginos negali lankyti vidurinių mokyklų ar universitetų.

Užduotis:

Užpildykite žmogaus teisių laiko juostos schemą ir šalia kiekvieno įvykio parašykite trumpą pavyzdį, ką tai reiškė realiame gyvenime.

Laikotarpis / Metai	Įvykis / Dokumentas	Būdinga/ kuo išsiskiria
~400 pr. Kr.	Antikos filosofų mintys apie natūralias teises	
Viduramžiai	Feodalinė santvarka ir baudžiava	
1789 m.	Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracija	
1861 m. (Lietuva)	Baudžiavos panaikinimas	
1918 m. (Lietuva)	Moterų rinkimų teisės įtvirtinimas	
1948 m.	Visuotinė žmogaus teisių deklaracija	
XX a. vid.–XXI a.	Sovietmetis, cenzūra, emigracijos ribojimai	

3 DALIS – ŽMOGAUS TEISIŲ BAROMETRAS

Instrukcija:
Perskaitykite kiekvieną situaciją. Nuspręskite, ar žmogaus teisės joje buvo gerbiamos, pažeidžiamos ar visiškai pažeistos. Pagrįskite savo nuomonę.

Pavyzdys

Situacija:

2023 m., Kataras. Moterims reikia vyro globėjo leidimo tam tikroms veikloms, pavyzdžiui, keliauti ar gauti tam tikras sveikatos paslaugas.

Sprendimas:

Pažeidžiamos žmogaus teisės

Argumentai:

- Ši situacija pažeidžia **lygybės principą**, nes moterys neturi tokių pačių teisių kaip vyrai.
- Ribojama moterų **laisvė judėti**, o tai prieštarauja Visuotinei žmogaus teisių deklaracijai
- Reikalavimas turėti vyro globėjo leidimą trukdo naudotis pagrindinėmis paslaugomis, pvz., sveikatos priežiūra – tai pažeidžia teisę į **orų gyvenimą ir sveikatą**.

SITUACIJŲ KORTELĖS UŽDUOČIAI

Kortelė 1

XVIII a. pabaiga, Lietuva. Valstietis negali laisvai palikti dvaro ar tuoktis be dvarininko leidimo.

Sprendimas:

_____

_____

Argumentai:

_____

_____

_____

_____

Kortelė 2

1918 m., Lietuva. Moterys pirmą kartą gauna teisę balsuoti Seimo rinkimuose.

Sprendimas:

_____

_____

Argumentai:

_____

_____

_____

_____

Kortelė 3

Sovietmetis. Žmonės negali laisvai reikšti nuomonės, cenzūruojami laikraščiai, knygos, muzikos kūriniai.

Sprendimas:

_____

_____

Argumentai:

_____

_____

_____

_____

Kortelė 4

2024 m., Lietuva. Paauglys socialiniuose tinkluose tyčiojasi iš LGBTQ+ bendruomenės narių.

Sprendimas:

_____

_____

Argumentai:

_____

_____

_____

_____

Kortelė 5

2024 m., Švedija. Visi vaikai – nepriklausomai nuo jų šeimos pajamų – turi nemokamą prieigą prie sveikatos priežiūros ir švietimo.

Sprendimas:

_____

_____

Argumentai:

_____

_____

_____

_____

4. REFLEKSIJOS VEIKLA: SĄMONINGUMO SKALĖ

Instrukcija:
Perskaityk kiekvieną teiginį ir pažymėk langelį, kuris geriausiai atitinka tavo nuomonę.

1. Man žmogaus teisės yra svarbios?

(1) Visiškai nesutinku (2) Nesutinku (3) Neutralu (4) Sutinku (5) Visiškai sutinku

Pažymėtas atsakymas: _____

2. Aš jaučiuosi galintis(-i) prisidėti prie teisingesnio pasaulio kūrimo?

(1) Visiškai nesutinku (2) Nesutinku (3) Neutralu (4) Sutinku (5) Visiškai sutinku

Pažymėtas atsakymas: _____

3. Aš suprantu, kodėl kai kurios teisės buvo pažeidžiamos praeityje?

(1) Visiškai nesutinku (2) Nesutinku (3) Neutralu (4) Sutinku (5) Visiškai sutinku

Pažymėtas atsakymas: _____

4. Aš manau, kad žmogaus teisės ateityje turės keistis arba plėstis?

(1) Visiškai nesutinku (2) Nesutinku (3) Neutralu (4) Sutinku (5) Visiškai sutinku

Pažymėtas atsakymas: _____

Pagrindiniai šaltiniai

1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948) https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights
2. Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracija (1789) https://avalon.law.yale.edu/18th_century/rightsof.asp
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija https://www.lrs.lt
4. ES Pagrindinių teisių chartija (2000) https://fra.europa.eu/en/eu-charter

Papildomi šaltiniai mokytojui ir mokiniui:

1. UNESCO: Mokymasis apie žmogaus teises https://unesdoc.unesco.org
2. „Žmogaus teisės Lietuvos istorijoje“ https://genocid.lt

Kaip integruoti kitus dalykus?

ETIKA – INTEGRUOJAMOS VEIKLOS:

Pokalbio pradžia:

- Kaip suprantate, kas yra žmogaus teisės?
- Kaip manote, ar žmogaus teisės visada egzistavo?
- Ar visos teisės visiems žmonėms buvo vienodai taikomos visais laikotarpiais?

Trumpa teorinė įžanga:

Pateikite kelis istorinės raidos etapus:

Antika:
natūralios teisės – kai kurios teisės kyla iš žmogaus prigimties (pvz., Sokratas, Ciceronas).

Viduramžiai:
hierarchinis mąstymas, teisės priklausė nuo luomo ar kilmės.

XVIII a.:
Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracija (1789), JAV nepriklausomybės deklaracija (1776).

XX a.:
Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948) – pirma universali teisinių normų sistema.

Šiandien:
naujos temos – skaitmeninės teisės, klimato teisingumas, LGBTQ+ teisės.

AKCENTAS ETIKOS POŽIŪRIU:

žmogaus teisės nėra tik įstatymai – jos susijusios su vertybėmis: **žmogaus orumu, laisve, atsakomybe, teisingumu.**

Praktinė veikla

Užduotis: „Vertybių teismas: praeities situacijos dabarties akimis“

Instrukcija mokiniams:

1.

Pasirinkite vieną iš trijų situacijų:

- Moteris XIX a. Europoje neturi teisės balsuoti ar studijuoti universitete.
- Vaikai verčiami dirbti fabrikuose pramonės revoliucijos metu.
- Baudžiauninkas Lietuvoje XVIII a. neturi teisės palikti dvaro.

2.

Grupių užduotis:

- Apibūdinkite situaciją (kas, kur, kada).
- Iš dabartinio etinio požiūrio: kokios vertybės pažeidžiamos?
- Kurios žmogaus teisės šiandien tai draustų?
- Kaip vertintumėte šią situaciją šiandien?
- Ar yra panašių situacijų pasaulyje ir dabar?

3.

Kiekviena grupė trumpai pristato savo vertinimą.

Refleksija

Diskusijos klausimai:

- Kodėl žmogaus teisės keitėsi bėgant laikui?
- Ar visuomenės moralė turi įtakos tam, kokios teisės pripažįstamos?
- Kaip manai, ar ateityje žmogaus teisės dar keisis? Kokios naujos teisės gali atsirasti?
- „Aš manau, kad žmogaus teisės yra svarbios, nes...“

PAMOKOS TEMA

Kai nebylus balsas tampa garsu: jaunimo balsas žmogaus teisių klausimais

Mokymosi uždaviniai:

1. Suprasti, kaip jaunimo aktyvizmas prisideda prie žmogaus teisių apsaugos ir visuomenės pokyčių.
2. Atpažinti įvairias jaunimo teisių išraiškos formas: peticijas, protestus, socialines kampanijas.
3. Kurti socialinės kampanijos idėją arba mini video scenarijų pasirinkta žmogaus teisių tema.
4. Reflektuoti apie savo vertybes, poziciją ir atsakomybę visuomenėje

Ugdomos kompetencijos:

1. **Pilietiškumo kompetencija:** suvokimas, kaip teisės susijusios su atsakomybe, demokratija ir aktyviu pilietiškumu.
2. **Kultūrinė kompetencija:** gebėjimas suprasti žmogaus teisių vertę skirtinguose istoriniuose ir kultūriniuose kontekstuose.
3. **Etinė kompetencija:** gebėjimas analizuoti moralines dilemas, formuluoti argumentuotą nuomonę apie teisingumą, laisvę ir orumą.
4. **Kritinio mąstymo kompetencija:** gebėjimas vertinti, kaip keitėsi požiūris į teises, ir taikyti istorinius pavyzdžius dabarties problemoms analizuoti.

Pamokos uždavinių įgyvendinimas

Pamokos eiga	Mokymo(si) metodai arba formos		Užduočių atlikimo įvertinimo kriterijai	Mokymosi pasiekimų įvertinimo būdai
	Mokinių veikla	**Mokytojo veikla**		
Įvadas į temą – diskusija tema „Ką gali jaunimo balsas?“	Stebėti video, dalyvauti diskusijoje	Parinkti ir rodyti video, moderuoti diskusiją	Dalyvavimas diskusijoje, argumentuotas pasisakymas	Stebėjimas, mokytojo refleksija
Teorinė dalis – jaunimo aktyvizmo formų pristatymas	Užduoti klausimus, dalyvauti pokalbyje	Pristatyti konkrečius jaunimo aktyvizmo pavyzdžius	Supratimas apie formas ir tikslus	Klausimų atsakymai, diskusija
Praktinė veikla – socialinės kampanijos kūrimas ir pristatymas	Pasirinkti temą, generuoti idėjas, kurti planą arba scenarijų, pristatyti savo idėją klasei	Stebėti, padėti generuoti idėjas, skatinti pristatymus ir diskusiją	Kūrybiškumas, aktualumas, aiškus idėjos perteikimas, vertybinis turinys	Tarpusavio vertinimas, kolegų komentarai, mokytojo grįžtamasis ryšys
Refleksija – ratas „Ką gali padaryti mano balsas?“	Atsakyti į klausimą, dalintis mintimis	Apibendrinti diskusiją, pakviesti įsivertinti	Savirefleksija, įsitraukimas	Mokytojo klausimai, savivertinimo kortelė

Papildoma informacija mokytoji

1 DALIS: : ĮVADAS Į TEMĄ. DISKUSIJA TEMA „KĄ GALI JAUNIMO BALSAS?“

Ar kada nors jautėtės taip, tarsi jūsų nuomonė niekam nerūpi? Kad pasaulis keičiasi, bet be jūsų? Šiandien pakviesiu jus susimąstyti – ar tikrai mūsų balsas toks jau tylus?

Vis dažniau pasaulyje jauni žmonės kelia balsą dėl klimato krizės, lygių galimybių, teisingumo. Pažiūrėkime kelis pavyzdžius, kaip jaunimo balsas tapo pokyčių pradžia.

Patariama pirmiausia parodyti pasirinktą vaizdo įrašą, o tik po jo užduoti diskusijos klausimus (užrašytus lentoje arba skaidrėse). Taip mokiniai galės išsakyti savo reakcijas, o ne bandys numatyti, kas svarbu dar prieš pamatydami turinį.

Rekomenduojami video:

„Fridays For Future – Greta Thunberg Speech to the EU“ (YouTube, ~3 min.)

„Black Lives Matter Explained“ (TED-Ed, 4 min.)

Klausimai diskusijai:

- Kodėl jauni žmonės įsitraukia į protestus ar kampanijas?
- Kokia jūsų nuomonė apie protestų formą: ar tai veiksminga?
- Ar esi kada nors pasirašęs peticiją ar išreiškęs savo poziciją internete?

2 DALIS: TEORINĖ DALIS – JAUNIMO AKTYVIZMO FORMŲ PRISTATYMAS

Dabar, kai jau matėme, kaip jaunimo balsas gali būti išgirstas pasauliniu mastu, pakviesiu jus pažvelgti šiek tiek giliau. Kokios formos dažniausiai pasitelkiamos išsakyti savo pozicijai? Kodėl vieni pasirenka protesto eisenas, o kiti – socialines medijas ar edukacines akcijas? Ši dalis padės mums pažinti skirtingus jaunimo aktyvizmo būdus – nuo masinių judėjimų iki individualių veiksmų.

Pristatymo skaidrės rekomendacija: Pristatyti 3 realius atvejus:

1.

„Fridays for Future“ (klimato teisingumo kampanija)

Iniciatorė:
Greta Thunberg, pradėjo protestuodama prie Švedijos parlamento 2018 m.

Tikslas:
skatinti kovą su klimato kaita ir reikalauti politikų atsakomybės.

Naudotos priemonės:
savaitiniai streikai („climate strikes“), socialiniai tinklai, vieši pasisakymai, peticijos, masinės demonstracijos.

Rezultatai:
milijonai jaunų žmonių visame pasaulyje įsitraukė į judėjimą; buvo pasiektas didelis viešosios nuomonės pokytis, klimato klausimas įtrauktas į politines darbotvarkes.

Naudingos nuorodos:
https://fridaysforfuture.org

2.

„Black Lives Matter“ (kovos su sisteminiu rasizmu iniciatyva)

Iniciatyva:
kilo 2013 m. JAV, po George’o Zimmermano išteisinimo byloje dėl Trayvon Martin nužudymo.

Tikslas:
kovoti prieš sisteminį rasizmą, policijos smurtą ir užtikrinti juodaodžių teises.

Naudotos priemonės:
protestai, maršai, socialinių tinklų kampanijos (#BlackLivesMatter), bendruomenių organizavimas, edukaciniai renginiai.

Rezultatai:
pasaulinis judėjimas, kuris pasiekė politinį ir kultūrinį rezonansą (ypač po George’o Floydo žūties 2020 m.).
Įkvėpė įstatymų peržiūras, viešą diskusiją apie rasinį teisingumą.

Naudingos nuorodos:
https://blacklivesmatter.com

3.

3„Youth for Human Rights“ (pavyzdys iš edukacinių kampanijų).

Iniciatyva:
įkurta 2001 m., siekia šviesti jaunimą apie žmogaus teises remiantis Visuotine žmogaus teisių deklaracija.

Tikslas:
skatinti pagarbą žmogaus teisėms visame pasaulyje per švietimą.

Naudotos priemonės:
edukaciniai video, animacijos, plakatai, žaidimai, konferencijos, tarptautinės akcijos.

Rezultatai:
parengta metodinė medžiaga mokykloms, sukurta tarptautinė jaunimo ambasadorių bendruomenė, aktyviai veikiama daugiau nei 150 šalių.

Naudingos nuorodos:
https://www.youthforhumanrights.org

Lietuviškos iniciatyvos:

1.

Šauksmas už klimato teisingumą

Iniciatyva:
moksleivių organizuotas protestas 2019 m. prie Lietuvos Respublikos Seimo, įkvėptas „Fridays for Future“ judėjimo.

Tikslas:
atkreipti Lietuvos visuomenės ir politikų dėmesį į klimato kaitos problemą, reikalauti realių veiksmų aplinkosaugos srityje.

Naudotos priemonės:
viešas protestas su plakatais, socialinių tinklų kampanijos, dalyvavimas diskusijose, pasisakymai žiniasklaidoje.

Rezultatai:
pasiektas žiniasklaidos dėmesys, paskatinta diskusija apie klimato švietimą mokyklose, kai kurios savivaldybės įtraukė jaunimo pasiūlymus į darnaus vystymosi planus.

Naudingos nuorodos:
www.sauksmas.net

2.

Nepatogus kinas mokyklose

Iniciatyva:
žmogaus teisių dokumentinio kino festivalio edukacinė programa, skirta moksleiviams.

Tikslas:
ugdyti kritinį mąstymą ir jautrumą žmogaus teisių temoms per dokumentinį kiną.

Naudotos priemonės:
filmų peržiūros, teminės diskusijos, refleksijos užduotys, edukatorių vizitai į mokyklas.

Rezultatai:
tūkstančiai moksleivių kasmet dalyvauja programoje, kai kurios mokyklos ją įtraukė į savo neformaliojo ugdymo planus, mokiniai imasi kurti savo vaizdo turinį.

Naudingos nuorodos:
www.nepatoguskinas.lt

3.

Socialinė kampanija „Visi skirtingi – visi lygūs“

Iniciatyva:
nacionalinė tolerancijos ir lygių galimybių skatinimo kampanija, organizuota bendradarbiaujant su mokyklomis ir jaunimo organizacijomis.

Tikslas:
mažinti diskriminaciją, ugdyti pagarbą įvairioms socialinėms grupėms, skatinti toleranciją mokyklose ir visuomenėje.

Naudotos priemonės:
socialinių tinklų įrašai, plakatai su jaunų žmonių žinutėmis, vaizdo klipai, skirti skleisti žinią apie pagarbą įvairovei; edukacinės veiklos mokyklose.

Rezultatai:
kampanija pasiekė tūkstančius mokinių, paskatino mokyklų bendruomenes diskutuoti apie įtrauktį, buvo kuriami mokinių vaizdo įrašai ir dalyvauta socialinėse iniciatyvose.

Naudingos nuorodos:
https://www.delfi.lt/tv/transliacijos/anonsai/diskusija-laisvi-bet-ar-lygus-85804711;
https://visiskirtingivisilygus.lt/;
www.zmogui.lt

Papildoma užduotis: Mitai ir faktai apie žmogaus teises.

Mokytojas gali pateikti kaip skaidrę arba skaityti teiginius garsiai. Teiginiai:

1. Lietuvoje visi turi vienodą galimybę gauti darbą.

MITAS – diskriminacija dėl amžiaus, lyties ar negalios vis dar egzistuoja

(pvz., Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos ataskaitos).

2. Protestuoti leidžiama tik pilnamečiams.

MITAS – paaugliai taip pat gali dalyvauti protestuose, jei tai vyksta taikiai ir teisėtai.

3. Socialiniai tinklai yra viena iš veiksmingiausių priemonių skleisti žinią apie žmogaus teises.

FAKTAS – būtent socialiniai tinklai padėjo išplisti #MeToo, #FridaysForFuture ir kt.

4. Visos žmogaus teisės yra vienodai saugomos kiekvienoje šalyje.

MITAS – teisės skirtingose valstybėse ginamos skirtingu mastu, priklausomai nuo įstatymų ir institucijų.

Papildoma užduotis: Kontrastų analizė – institucinis vs. asmeninis balsas

Tikslas:
Analizuoti ir palyginti oficialų institucijos pranešimą su asmeniniu asmens pasidalijimu apie diskriminaciją, siekiant suprasti skirtingus komunikacijos būdus ir jų poveikį auditorijai.

A) Oficialus pranešimas

Šaltinis:
Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pranešimas socialiniuose tinkluose apie darbdavių pareigas užtikrinant saugią darbo aplinką.

Ištrauka:
„Įstatymais būtent darbdaviui (-ei) nustatyta pareiga imtis priemonių, kad darbuotoja(s) jaustųsi saugiai ir būtų apsaugota(s) nuo seksualinio priekabiavimo. Tarnyboje gavus skundą dėl seksualinio priekabiavimo, atliekamas tyrimas ir teikiamos rekomendacijos.“

Nuoroda:
Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba - facebook.com

B) Asmeninis įrašas

Šaltinis:
Mokinio pasidalijimas socialiniuose tinkluose apie patirtą diskriminaciją.

Ištrauka:
„Šiandien mokykloje mane išvadino „kitokiu“ dėl mano akcento. Jaučiuosi atstumtas ir nesuprastas.“

Klausimai diskusijai:

- Kuris šaltinis paveikesnis? Kodėl?
- Kaip keičiasi žinutės tonas ir emocinis poveikis?
- Ar institucinis požiūris yra pakankamai asmeniškas ir aktualus jaunimui?

3 DALIS – PRAKTINĖ VEIKLA: SOCIALINĖS KAMPANIJOS KŪRIMAS IR PRISTATYMAS

Pasirinkite vieną žmogaus teisių temą (pvz., vaiko teisės, lyčių lygybė, pabėgėlių teisės, diskriminacijos prevencija). Sukurkite trumpą socialinės kampanijos planą arba mini video idėją.

Planas turi apimti:

- Kampanijos pavadinimą;
- Tikslinę auditoriją;
- Pranešimo žinutę (sloganą);
- Kampanijos formą: plakatas, video, akcija, socialinių tinklų įrašai;
- Kaip paskatinsite kitus prisidėti?

Galima naudoti „Canva“ arba „CapCut“ eskizui. Pristatymas trumpas – 1–2 minutės.

4 DALIS. REFLEKSIJA „KĄ GALI PADARYTI MANO BALSAS?“

Apibendrinimo klausimai ratui:

- Ką naujo sužinojau apie savo galimybes veikti?
- Kaip šios temos susijusios su mano kasdienybe?
- Ar mano balsas turi galią? Kodėl taip arba kodėl ne?

Pasiūlymas veiklai.

Pamokos pabaigoje skirkite kelias minutes **asmeninei refleksijai**, pasitelkdami emocijų korteles arba „žodžių debesį“.

Tikslas:

skatinti emocinį įsitraukimą ir asmeninį ryšį su žmogaus teisių tema, leisti mokiniams įvardyti savo vidinę poziciją.

Mokytojas gali pasirinkti vieną iš šių metodų:

1.

Emocijų barometras ant lentos. Lentoje ar skaidrėje pateikiami keli žodžiai:
„*drąsa*“, „*abejonės*“, „*atsakomybė*“, „*įkvėpimas*“, „*pyktis*“, „*abejingumas*“, „*ryžtas*“, „*liūdesys*“, „*viltis*“.
– Mokiniai pasirenka **vieną žodį**, kuris labiausiai atspindi jų jausenį po pamokos. Jie gali:

- Užrašyti jį ant lapelio ir įmesti į dėžutę;
- Pasakyti garsiai ratu.

2.

Savirefleksijos kortelės. Mokytojas dalina ar parodo korteles su klausimais, pvz.:

- Kas šioje pamokoje buvo man svarbiausia?
- Kokios temos sukėlė man daugiausiai klausimų?
- Kaip aš galiu prisidėti prie teisingesnės visuomenės?

Mokiniai pasirenka vieną klausimą ir trumpai atsako raštu.

Pagrindiniai šaltiniai

1. Fridays for Future – oficiali svetainė: https://fridaysforfuture.org
2. Black Lives Matter – judėjimo svetainė: https://blacklivesmatter.com
3. Youth for Human Rights International: https://www.youthforhumanrights.org
4. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (LGKT) – socialinio tinklo įrašas apie saugią aplinką darbe: Facebook žinutė
5. „Nepatogus kinas mokykloms“ www.nepatoguskinas.lt
6. Lietuviškos klimato kampanijos portalas „Žaliasis kursas“: www.sauksmas.net
7. ES kovos su diskriminacija komunikatas (2020 m.)
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52020DC0565
8. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos ataskaitos ir statistika:
https://lygybe.lt/veiklos-sritys/lygiu-galimybiu-integravimo-irankiai/

Kaip integruoti kitus dalykus?

GYVENIMO ĮGŪDŽIAI – INTEGRUOJAMOS VEIKLOS:

Mokiniai dažnai susiduria su situacijomis, kuriose kas nors iš jų bendruomenės patiria atstūmimą, pašaipas ar diskriminaciją – kartais tai vyksta tyliai, nepastebimai, o kartais labai viešai. Ši veikla kviečia mokinius įsijausti į kito žmogaus istoriją – pažvelgti į pasaulį iš kito perspektyvos ir suprasti, kaip jaučiasi tie, kurių teisės pažeidžiamos. Įsijausdami į realias istorijas, mokiniai lavins ne tik empatiją, bet ir atsakomybę už bendruomenę, kurioje gyvena.

Praktinė veikla: „Emocinis žemėlapis – įsijausk į kito istoriją“

Mokytojas pateikia 4 išgalvotas, bet į realybę panašias trumpas situacijas:

1. **Mokinė iš Ukrainos** patiria atstūmimą klasėje – bendramoksliai vengia jos dėl kalbos akcento, o viena mokinė garsiai pasako: „Tegul grįžta į savo šalį.“

2. **Paauglys** prasitaria draugų rate apie savo homoseksualumą ir nuo to laiko dalis bendramokslių jį ignoruoja arba šaiposi.

3. **Mergina su negalia** norėtų prisijungti prie sporto komandos, tačiau treneris pasako, kad „komandai reikia greitesnių“.

4. **Romų tautybės vaikinas** kandidatuoja į darbo vietą vasarai. Nors jo CV geras, darbdavys pokalbio metu pasako: „Jūs turbūt nelabai derėtumėte mūsų kolektyve.“

Mokiniai, dirbdami grupėse po 3–4, analizuoja kiekvieną situaciją pagal šiuos klausimus:

- Kokius jausmus galėjo patirti šis žmogus? (emocinė analizė)
- Kaip būtų galima jam/jai padėti ar išreikšti palaikymą?
- Ar esu kada nors matęs (-čiusi) ką nors panašaus savo aplinkoje? Ką tada dariau?
- Kaip galėjo elgtis suaugusieji – klasiokai, mokytojai, treneriai, darbdaviai?

Grupės pasirenka vieną situaciją, kuri jiems pasirodė svarbiausia, ir paruošia trumpą žodinį pristatymą (2–3 min.), atsakydami į klausimą: **„Ką mes, kaip bendruomenė, galime daryti, kad tokių situacijų mažėtų?“**

Pamokos metu mokytojas gali naudoti emocijų korteles arba lentelę su jausmų žodžiais, kad mokiniams būtų lengviau įvardyti emocines reakcijas.

Pozityvios emocijos	Neigiamos emocijos	Mišrios / sudėtingos emocijos
Džiaugsmas	Liūdesys	Abejonės
Palengvėjimas	Pyktis	Susidvejinimas
Pasididžiavimas	Gėda	Neryžtingumas
Ramybė	Baimė	Atsakomybė
Įkvėpimas	Vienišumas	Apatija
Viltis	Bejėgiškumas	Nerimas
Drąsa	Atstūmimas	Sutrikimas
Saugumas	Nesaugumas	Nežinomybė

Refleksinė veikla: „Vienas sakinys, viena emocija“

Kiekvienas mokinys baigia sakinį: **„Šiandien aš supratau, kad...“**
Tada pasirenka vieną emociją, kuri atspindi jo ar jos jausenę
(pvz.: drąsa, pyktis, abejonės, viltis, liūdesys, įkvėpimas, atsakomybė) ir, jei nori, trumpai pasidalina su klase.

Mokytojas užbaigia pamoką akcentuodamas, kad empatija prasideda nuo noro išgirsti kitą – net jeigu jo balsas dar labai tylus.

GEOGRAFIJA

10 klasė

PAMOKOS TEMA

Migracija ir žmogaus teisės: kodėl žmonės palieka savo šalis

Mokymosi uždaviniai:

1. Suprasti migracijos ir priverstinės migracijos sąvokas.
2. Nustatyti migracijos priežastis ir jų sąsajas su žmogaus teisėmis.
3. Analizuoti pabėgėlių situaciją pasaulyje naudojant geografinius šaltinius.
4. Vertinti žmogaus teisę į saugų gyvenimą įvairiuose regionuose.
5. Diskutuoti apie Lietuvos ir ES požiūrį į pabėgėlius ir prieglobstį.

Ugdomos kompetencijos:

1. **Pilietiškumo kompetencija:** gebėjimas suprasti žmogaus teisių svarbą visuomenėje ir vertinti jų paisymo ar pažeidimo pasekmes.
2. **Pažinimo kompetencija:** gebėjimas analizuoti globalius reiškinius, remiantis faktais, duomenimis ir priežastiniais ryšiais.
3. **Komunikavimo kompetencija:** gebėjimas aiškiai reikšti mintis, diskutuoti, pagrįsti nuomonę žmogaus teisių ir migracijos klausimais.
4. **Kultūrinė kompetencija:** gebėjimas suprasti žmogaus teisių vertę skirtinguose istoriniuose ir kultūriniuose kontekstuose.

Pamokos uždavinių įgyvendinimas

Pamokos eiga	Mokymo(si) metodai arba formos		Užduočių atlikimo įvertinimo kriterijai	Mokymosi pasiekimų įvertinimo būdai
	Mokinių veikla	Mokytojo veikla		
Įvadas į temą. Mąstymo žemėlapis „Kodėl žmonės migruoja?“	Dalyvauja apklausoje balsu ar raštu, įvardija migracijos priežastis, dalinasi savo nuomone	Uždavinėja įvadinius klausimus, lentoje ar skaitmeninėje lentoje kuria bendrą mąstymo žemėlapį	Gebėjimas pateikti argumentuotą pradinę nuomonę, įsitraukimas	Žodinė apklausa, minčių žemėlapio analizė
Teorinė dalis. Sąvokos ir pasaulinė pabėgėlių situacija	Užsirašo sąvokas ir jų apibrėžimus, analizuoja žemėlapį bei grafiką, diskutuoja apie žmogaus teises migracijos kontekste	Aiškina sąvokas (migracija, priverstinė migracija, pabėgėlis), komentuoja teisę į saugų gyvenimą, pateikia žemėlapį ir statistinius duomenis, paaiškina jų reikšmę	Gebėjimas suprasti ir paaiškinti sąvokas, interpretuoti duomenis, taikyti informaciją žmogaus teisių kontekste	Klausimų atsakymai, diskusijos dalyvavimas, sąvokų taikymas
Praktinė veikla. Grupinis tyrimas ir pristatymas „Kodėl žmonės palieka savo šalį?“	Grupėje tiria pasirinktą šalį, analizuoja priežastis, rengia atsakymą apie migraciją ir žmogaus teises, pristato klasei	Skirsto į grupes, pateikia užduotį ir klausimus, padeda tyrimo metu, stebi darbą, komentuoja pristatymus	Gebėjimas dirbti grupėje, argumentuoti, aiškiai pristatyti informaciją	Grupinių pristatymų vertinimas pagal aiškumą, turinį ir argumentavimą
Refleksija. Klausimas „Ką kiekvienas žmogus turėtų turėti – nepriklausomai nuo to, kur gyvena?“	Apmąsto pamokoje nagrinėtus atvejus, išreiškia savo poziciją, sieja žmogaus teises su realiomis situacijomis	Uždavinėja vertybinius klausimus, apibendrina temą, kviečia reflektuoti	Gebėjimas susieti žinias su vertybėmis, formuoti nuomonę	Žodinė refleksija, savirefleksijos klausimai raštu ar diskusijoje

Papildoma informacija mokytojui

1 DALIS: ĮVADAS Į TEMĄ. MĄSTYMO ŽEMĖLAPIS „KODĖL ŽMONĖS MIGRUOJA?“

Pamokos pradžioje svarbu aktyvinti mokinių turimas žinias ir paskatinti juos įsitraukti į temą. Migracija dažnai suvokiama tik kaip ekonominis reiškinys, todėl svarbu iškart atkreipti dėmesį, kad egzistuoja ir **priverstinė migracija**, susijusi su **žmogaus teisių pažeidimais**.

Mąstymo žemėlapis gali būti kuriamas lentos centre ar skaitmeninėje lentoje (pvz., „Padlet“, „Jamboard“), į jį mokiniai įrašo savo idėjas (karas, klimato kaita, skurdas, žmogaus teisių pažeidimai, švietimo stoka ir kt.).

Tikslas – parodyti, kad migracija yra **kompleksiškas reiškinys**, kuriame susipina **geografiniai, socialiniai, politiniai** ir **žmogaus teisių** aspektai.

Mokytojas gali inicijuoti klasės diskusiją klausimais:

Kas gali paskatinti žmogų palikti savo šalį?
↓
Ar tai visada yra žmogaus pasirinkimas?

Kuo skiriasi išvykimas ieškoti darbo nuo bėgimo nuo karo?
↓
Ar tai visada yra žmogaus pasirinkimas?

Ką reiškia netekti namų, bendruomenės, šalies?
↓
Koks tai poveikis žmogui – fiziškai ir emociškai?

Ar visi žmonės turi galimybę saugiai gyventi savo šalyse?
↓
Kas gali atimti tą galimybę?

Kaip manai, ar migruojantis žmogus visada yra laukiamas kitur?
↓
Kodėl taip yra?

Kaip klimato pokyčiai veikia žmonių gyvenimo sąlygas?
↓
Ar dėl to gali kilti migracija?

Kokios žmogaus teisės gali būti pažeidžiamos, kai žmogus palieka šalį dėl grėsmės?
↓
Ar pabėgėlis turi tas pačias teises kaip kiti?

Ar mes (kaip visuomenė, valstybė, ES) turime pareigą padėti tiems, kurie bėga nuo persekiojimo?
↓
Kodėl taip arba kodėl ne?

2 DALIS: TEORINĖ DALIS. SĄVOKOS IR PASAULINĖ PABĖGĖLIŲ SITUACIJA

Tikslas – padėti mokiniams suprasti, **kas yra pabėgėlis, kuo skiriasi migracijos tipai**, ir **kodėl tai žmogaus teisių klausimas**, o ne tik „geografija“.

*Kai žmonės palieka savo šalį ne dėl to, kad nori – o todėl, kad **neturi kito pasirinkimo**, tai ne tik žemėlapio klausimas. Tai klausimas – **ar jų teisės buvo apsaugotos?** Ar jie galėjo laisvai gyventi? Ar jų niekas nepersekiojo, nežemino, negąsdino? Geografija mums padeda suprasti **kur** tai vyksta, **kokie regionai** ir **kokios priežastys** – bet tik žmogaus teisės padeda suprasti, **kas skauda žmogui**, kai jis netenka savo namų, laisvės ar orumo. Todėl migracija nėra tik žmonių judėjimas žemėlapyje – tai ženklas, kad kažkur pasaulyje **kažkas labai svarbaus neveikia**: žmonės **negalėjo likti**, nes **jų teisės buvo pažeistos.***

1 žingsnis. Provokacinis vaizdas ar klausimas

Parodykite klasėje vieną stiprų vaizdą – pavyzdžiui, nuotrauką iš pabėgėlių stovyklos, oro uosto, pasienio perėjos, kur stovi šeimos su lagaminais.

Paklauskite: „Ką matote šioje nuotraukoje? Kaip jaučiasi šie žmonės?“

DI sugeneruotas iliustracinis vaizdas. „OpenAI“, 2026 m.

2 žingsnis. Papasakokite trumpą tikrą istoriją

Pavyzdžiui: *„Amal – keturiolikmetė mergina iš Sirijos, kuri su mama ir broliu per vieną naktį paliko namus, kai jų miestą bombardavo. Jie ėjo pėsčiomis 3 dienas iki Turkijos sienos. Šiandien Amal gyvena Vokietijoje ir svajoja tapti gydytoja.“*

Paklauskite: *„Ar tai migracija? O gal kažkas daugiau?“*

Papildomi klausimai, kurie gali paskatinti mokinių mąstymą:

- Ką reiškia palikti viską per vieną naktį?
- Ar Amal turėjo pasirinkimą?
- Kokių teisių ji neteko? Kokių teisių ji ieško?
- Ar migracija visada yra vienodas procesas visiems?

Preliminarus atsakymas: Taip, tai migracija – bet tai ne tik geografinis judėjimas. Tai istorija apie žmogų, kuris bėga nuo karo, praradęs savo namus, saugumą, įprastą gyvenimą. Tai – priverstinė migracija. Amal nepaliko šalies dėl nuotykių ar darbo pasiūlymo – ji bėgo dėl to, kad norėjo išlikti gyva. Tai – žmogaus teisės klausimas. Ji turėjo teisę į saugų gyvenimą, bet to neteko. Šioje istorijoje slypi daug daugiau nei vienas žodis „migracija“. Čia – žmogaus teisė į gyvybę, į švietimą, į ateitį. Amal nori tapti gydytoja – ir tai įkvepia, nes net ir praradusi viską, ji turi viltį. Ir ši viltis – taip pat teisė.

3 žingsnis. Aptarkite sąvokas.

Užrašykite tris žodžius ant lentos:

- **Migracija** – kai žmonės palieka vietą ir **persikelia kitur.**
- **Priverstinė migracija** – kai žmogus neturi kito pasirinkimo. Pvz.: karo, persekiojimo, klimato katastrofų atveju.
- **Pabėgėlis** – žmogus, kuris pabėga dėl grėsmės ir ieško apsaugos kitur.

Akcentuokite: **„Kai žmogui gresia pavojus – jis turi teisę išvykti. Tai nėra pažeidimas – tai teisinė teisė.“**

4 žingsnis. Pasaulinės tendencijos.

Pateikite žemėlapį, parodantį, **iš kur pasaulyje bėga daugiausiai žmonių.**

Pasaulinis pabėgėlių žemėlapis, parengtas **UNHCR (Jungtinių Tautų pabėgėlių agentūros)**, vizualiai atspindi pagrindines pabėgėlių kilmės šalis ir jų skaičių:

Atidarykite žemėlapį

Paklauskite mokinių:

- Ką matote šiame žemėlapyje?
- Kuriose pasaulio vietose gyventi šiuo metu pavojingiausia?
- Kodėl būtent šios šalys yra pagrindinės pabėgėlių kilmės vietos?

Pagrindinės pabėgėlių kilmės šalys
(2025 m. duomenimis, https://www.unhcr.org/):

Šalis	Pabėgėlių skaičius
Afganistanas	6,4 mln.
Sirija	6,4 mln.
Venesuela	6,1 mln.
Ukraina	6,0 mln.
Pietų Sudanas	2,3 mln.

Šios penkios šalys sudaro beveik **tris ketvirtadalius** visų pasaulio pabėgėlių.

Pagrindinės pabėgėlius priimančios šalys
(2025 m. duomenimis, https://www.unhcr.org/):

Šalis	Pabėgėlių skaičius
Iranas	3,8 mln.
Turkija	3,3 mln.
Kolumbija	2,9 mln.
Vokietija	2,6 mln.
Pakistanas	2,0 mln.

Beveik **40%** visų pasaulio pabėgėlių yra priimami šiose penkiose šalyse.

Diskusijos klausimai mokiniams:

Kodėl kai kurios šalys priima daugiau pabėgėlių nei kitos?

Preliminarus atsakymas:

Kai kurios šalys priima daugiau pabėgėlių ne tik dėl geografinės padėties ar kultūrinių ryšių, bet ir todėl, kad gauna papildomą paramą. Europos Sąjunga per įvairius fondus (pvz., AMIF) finansuoja šalių pastangas priimti pabėgėlius – nuo apgyvendinimo iki švietimo ir sveikatos paslaugų, taip pat investuoja į sienų apsaugą ir priėmimo centrus. Jungtinės Tautos (per UNHCR ar World Food Programme) teikia finansinę ar materialinę pagalbą daugiausia pabėgėlių priimančioms šalims, ypač kaimyninėms konfliktų regionams, pvz., Turkijai, Jordanijai ar Libanui. Be to, egzistuoja dvišaliai susitarimai, kaip 2016 m. ES ir Turkijos atvejis, kai mainais už pabėgėlių priėmimą ir sienų kontrolės stiprinimą ES įsipareigojo skirti kelis milijardus eurų.

Kokie iššūkiai kyla tiek pabėgėliams, tiek juos priimančioms šalims?

Preliminarus atsakymas:

Pabėgėliams dažnai tenka pradėti gyvenimą nuo nulio: jie neturi darbo, namų, priimančios šalies kalbos žinių, kartais net asmens dokumentų (paso, išsilavinimo dokumentų ir pan.). Jiems reikia pagalbos. Tuo pačiu, šalims kyla iššūkių: reikia užtikrinti būstą, mokyklas, sveikatos priežiūrą, o visuomenė ne visada iš karto priima atvykėlius.

Kaip tarptautinė bendruomenė gali padėti spręsti pabėgėlių krizę?

Preliminarus atsakymas:

Pirmiausia – bendradarbiauti. Pabėgėlių krizė yra globali problema, todėl sprendimai turi būti kolektyviniai. Valstybės gali dalintis atsakomybe: vienos priima pabėgėlius, kitos teikia finansinę ar humanitarinę pagalbą. Tarptautinės organizacijos, tokios kaip Jungtinių Tautų pabėgėlių agentūra (UNHCR), koordinuoja pagalbą ir užtikrina, kad pabėgėlių teisės būtų gerbiamos.

3 DALIS – PRAKTINĖ VEIKLA.

Grupinis tyrimas ir pristatymas „Kodėl žmonės palieka savo šalį?“

Tikslas – skatinti mokinius **taikyti žinias, analizuoti konkrečias situacijas bei įvertinti žmogaus teisių pažeidimus** realiuose kontekstuose. Ugdyti empatiją, argumentavimo ir komandinius įgūdžius.

Užduotis:

1.

Pasiskirstykite į grupes po 3–4 mokinius.

Kiekviena grupė tiria vienos šalies pabėgėlių situaciją ir parengia trumpą pristatymą pagal pateiktus klausimus.

2.

Pasirinkite šalį (mokytojas gali duoti ar leisti pasirinkti):

- Ukraina
- Afganistanas
- Sirija
- Venesuela
- Pietų Sudanas

Klausimai grupei analizei:

- Kodėl žmonės iš šios šalies bėga? → Kokie įvykiai verčia juos palikti savo šalį?
- Kokios žmogaus teisės yra pažeidžiamos? → Pvz., teisė į gyvybę, saugumą, būstą, išsilavinimą.
- Kur dažniausiai jie keliauja? Ar šios šalys juos priima? → Pvz., Turkija, Vokietija, kaimyninės šalys.
- Kaip ši migracija paveikia tiek pabėgėlius, tiek juos priimančią visuomenę?
- Ką galėtų padaryti pasaulis, kad tokių situacijų būtų mažiau?

3.

Paruoškite trumpą **vizualų pristatymą** (pvz., plakatas, skaidrė)

4.

Įvardinkite bent 2 žmogaus teises, kurios pažeidžiamos nagrinėjamoje situacijoje.

5.

Suraskite bent vieną realų faktą.

4 DALIS. REFLEKSIJA.

Klausimas „Ką kiekvienas žmogus turėtų turėti – nepriklausomai nuo to, kur gyvena?“

Tikslas – suteikti mokiniams galimybę **susieti įgytas žinias su asmenine nuomone**, įvertinti žmogaus teisių universalumą, ugdyti e**mpatiją, kritinį vertinimą ir vertybinį atsakomybės jausmą**.

Refleksijos eiga

1. Įvadas į refleksiją.

Šiandien kalbėjome apie žmones, kurie paliko savo šalis ne iš noro, bet iš būtinybės.
Apie tai, ką reiškia gyventi be saugumo. Apie tai, kaip žmogaus teisės kartais lieka tik popieriuje.
Norėčiau, kad dabar kiekvienas iš jūsų pagalvotų:

Ką kiekvienas žmogus turėtų turėti – nepriklausomai nuo to, kur gyvena?

Naudingi šaltiniai mokytojui ir mokiniams

Tarptautinės organizacijos

1. UNHCR – Jungtinių Tautų pabėgėlių agentūra https://www.unhcr.org → Statistika, žemėlapiai, pabėgėlių istorijos, švietimo priemonės (anglų ir kai kur lietuvių k.)
2. Amnesty International https://www.amnesty.org → Ataskaitos apie žmogaus teisių pažeidimus, pabėgėlių situacijas konkrečiose šalyse.
3. Refugee and Migrant Children https://www.unicef.org/eca/emergencies/refugee-and-migrant-children-europe → Politinės gairės, vaikų teisės migracijos kontekste.
4. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (Universal Declaration of Human Rights) https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights → Pagrindinis žmogaus teisių dokumentas.

Edukaciniai ir mokymosi šaltiniai

5. UNHCR Teaching About Refugees (mokymosi medžiaga mokytojams) https://www.unhcr.org/teaching-about-refugees → Nemokamos pamokų schemos, faktų lapai, žemėlapiai, interaktyvūs pratimai.
6. UNHCR statistikos duomenų portalas (Refugee Data Finder) https://www.unhcr.org/refugee-statistics → Pabėgėlių srautai pagal šalį, metus, amžių, lytį ir pan.

Lietuvos kontekstas

7. Lietuvos Raudonasis Kryžius https://www.redcross.lt → Informacija apie pabėgėlių priėmimą Lietuvoje, humanitarinę pagalbą ir švietimo veiklas.
8. Migracijos departamentas prie VRM https://www.migracija.lt → Informacija apie pabėgėlių statusą Lietuvoje, statistika, teisinė bazė.
9. Diversity Development Group https://www.diversitygroup.lt → Tyrimai apie migraciją ir integraciją Lietuvoje, švietimo projektai, leidiniai.

Vaizdinė medžiaga

10. YouTube kanalas „UNHCR Stories“ https://www.youtube.com/user/unhcr → Autentiškos pabėgėlių istorijos, tinkamos naudoti pamokose.
11. TED Talks: Stories of Refugees https://www.ted.com/search?q=stories+about+refugees → Įkvepiančios istorijos apie žmonių ištvermę, praradimus ir teises.

PAMOKOS TEMA

Globali nelygybė ir žmogaus teisės

Mokymosi uždaviniai:

1. Paaiškinti, kas yra globali socialinė ir ekonominė nelygybė.
2. Atpažinti, kaip nelygybė pasaulyje pažeidžia žmogaus teises.
3. Analizuoti realius atvejus, kai žmogaus teisės nėra užtikrinamos dėl skurdo ar riboto priėjimo prie švietimo/ sveikatos priežiūros.
4. Ugdyti empatiją ir supratimą apie visuotinius teisingumo principus.
5. Pasiūlyti sprendimų idėjų, kaip kiekvienas gali prisidėti prie pokyčio.

Ugdomos kompetencijos:

1. **Pilietiškumo kompetencija:**
supratimas apie žmogaus teises kaip visuotinį principą, gebėjimas mąstyti apie teisingumą ir solidarumą.

2. **Socialinė kompetencija:**
empatija kitų gyvenimo sąlygoms, supratimas apie nelygybės priežastis ir pasekmes.

3. **Kultūrinė kompetencija:**
įvairių šalių gyvenimo realijų pažinimas, pagarbos kitoms kultūroms ugdymas.

Pamokos uždavinių įgyvendinimas

Pamokos eiga	Mokymo(si) metodai arba formos		Užduočių atlikimo įvertinimo kriterijai	Mokymosi pasiekimų įvertinimo būdai
	Mokinių veikla	Mokytojo veikla		
Įvadas į temą. Diskusija: Ar visi pasaulio žmonės turi vienodas galimybes gyventi oriai? Kokios teisės pažeidžiamos, kai žmonėms nesuteikiamos pagrindinės paslaugos?	Dalyvauja diskusijoje, pateikia nuomonę, remiasi žiniomis arba patirtimi.	Užduoda klausimus, moderuoja diskusiją, pateikia pavyzdžių.	Mokinys įsitraukia į diskusiją, geba susieti nelygybę su žmogaus teisėmis.	Mokytojo stebėjimas, žodinis komentaras.
Teorinė dalis. Pasaulio socialinių-ekonominių rodiklių apžvalga (HDI, BVP, išsilavinimas, sveikata) ir jų ryšys su žmogaus teisėmis.	Klausosi, užsirašo svarbiausius faktus, atsako į klausimus.	Pristato vizualinę medžiagą, komentuoja duomenis, susieja su žmogaus teisėmis.	Supranta, kaip nelygybė atsispindi rodikliuose ir kokias teises tai pažeidžia.	Klausimų-atsakymų grįžtamasis ryšys, mini testas arba kahoot.
Grupinis darbas: Skirtingų pasaulio regionų analizė. Kiekviena grupė analizuoja nelygybės ir žmogaus teisių situaciją pasirinktoje šalyje ar regione.	Analizuoja duomenis, diskutuoja grupėje, parengia atsakymus ir pristato.	Stebi darbą grupėse, padeda formuluoti išvadas, pateikia papildomų duomenų.	Geba susieti duomenis su žmogaus teisių pažeidimais, pagrįsti išvadas.	Grupės pristatymas, mokytojo trumpas įvertinimas, bendraklasių grįžtamasis ryšys.
Refleksija „Jei būčiau gimęs kitoje šalyje...“ Mokiniai rašo trumpą mini esė arba atsako raštu į klausimus.	Rašo individualią refleksiją apie žmogaus teises ir nelygybę iš asmeninės perspektyvos.	Pristato refleksijos užduotį, padeda mokiniui įsigilinti į situaciją.	Geba išreikšti savo nuomonę, parodyti empatiją ir supratimą apie globalius skirtumus.	Rašto darbas, mokytojo komentaras, pasirinktinai – dalijimasis su klase.

Papildoma informacija mokytojui

1 DALIS: ĮVADAS Į TEMĄ

Šiandien kviečiu jus pažvelgti plačiau – ne tik į save ar savo aplinką, bet į visą pasaulį. Įsivaizduokite, kad gimėte kitoje pasaulio vietoje – Afrikos kaime, pabėgėlių stovykloje ar lūšnyne Lotynų Amerikoje. Kaip pasikeistų jūsų gyvenimas? Ar turėtumėte galimybę lankyti mokyklą? Gauti medicinos pagalbos, kai susirgsite? Ar jūsų šeima turėtų pakankamai maisto ir saugų būstą?

Šiandienos tema – apie tai, kas atrodo savaime suprantama mums, bet daugeliui žmonių pasaulyje – nepasiekiama. Kalbėsime apie globalią nelygybę ir apie tai, kokias žmogaus teises ji pažeidžia.

Pagal Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją kiekvienas žmogus turi teisę į orų gyvenimą – tai reiškia teisę į būstą, maistą, sveikatos apsaugą, švietimą. Bet ar visi pasaulio žmonės tas teises iš tikrųjų turi?

Klausimai diskusijai:

1. Papasakok, ką tau reiškia gyventi oriai. Kokios sąlygos ar teisės tau atrodo būtinos oriam gyvenimui?
2. Kokiais atvejais žmogaus orumas gali būti pažeidžiamas dėl gyvenimo sąlygų?
3. Kaip žmogaus galimybės keičiasi priklausomai nuo to, kur jis gimė ar gyvena?
4. Kokios žmogaus teisės, tavo nuomone, tampa nepasiekiamos, kai žmogus gyvena skurde ar neturi prieigos prie švietimo ar sveikatos priežiūros?
5. Kokių pasekmių gali turėti tai, kad kai kuriose pasaulio šalyse vaikai negali lankyti mokyklos ar gauna tik minimalų gydymą?

2 DALIS: TEORINĖ DALIS: GLOBALI NELYGYBĖ IR ŽMOGAUS TEISĖS

Pasaulyje milijonai žmonių kasdien susiduria su situacijomis, kai negali patenkinti pačių pagrindinių poreikių – neturi pakankamai maisto, švaraus vandens, būsto, negali naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis ar leisti vaikų į mokyklą. Tokia padėtis dažniausiai vadinama globalia socialine ir ekonomine nelygybe.

Tarptautinės organizacijos pabrėžia, kad **skurdas, išsilavinimo stoka ir blogos gyvenimo sąlygos – tai ne tik socialinės ar ekonominės problemos, bet ir žmogaus teisių pažeidimai**. Kai žmogui nesuteikiamos sąlygos gyventi oriai, pažeidžiama jo teisė į būtiną pragyvenimo lygį, švietimą, sveikatos apsaugą, būstą.

Pasaulio valstybės pagal įvairius rodiklius labai skiriasi. Dažniausiai naudojami rodikliai:

- **HDI (Human Development Index)** – žmogaus raidos indeksas. Daugiau informacijos https://hdr.undp.org/data-center
- **GINI koeficientas** – pajamų nelygybės matas. Daugiau informacijos https://data360.worldbank.org/en/search
- **Skurdo lygis (Poverty headcount ratio)** – kiek žmonių gyvena už mažiau nei 2,15 USD per dieną. https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC
- **Pradinio / vidurinio išsilavinimo prieinamumas** – mokyklinio amžiaus vaikų ,nelankančių mokyklos, skaičius. Daugiau informacijos https://data360.worldbank.org/en/search
- **Sveikatos priežiūros rodikliai** – mirtingumas, gydytojų skaičius 1000 gyventojų, vakcinacijos lygis. Daugiau informacijos https://data360.worldbank.org/en/search
- **Pasaulio laimės indeksas (World Happiness Report)** – dažnai koreliuoja su oraus gyvenimo sąlygomis. Daugiau informacijos https://worldhappiness.report/
- **Korupcijos suvokimo indeksas (Corruption Perception Index)** – kompleksinis rodiklis, leidžiantis suskirstyti valstybes pagal jų korupcijos lygio vertinimą. Daugiau informacijos https://www.transparency.org/en/cpi/2024.
- **Demokratijos indeksas (Democracy Index)** – rodiklis, rodantis pasaulio valstybių demokratijos kokybę. Daugiau informacijos https://ourworldindata.org/grapher/democracy-index-eiu

Pasaulio laimės indeksas matuoja:

Veiksnys	Paaiškinimas
BVP vienam gyventojui	Ekonominė gerovė
Socialinė parama	Ar žmogus turi, į ką kreiptis ištikus sunkumams
Tikėtina sveiko gyvenimo trukmė	Gyventojų sveikatos lygis
Laisvė rinktis savo gyvenimo kelią	Ar žmonės jaučiasi turintys galimybę spręsti dėl savo gyvenimo
Dosnumas (dovanojimo lygis)	Ar visuomenėje paplitusi pagalba kitiems
Korupcijos suvokimas	Ar žmonės mano, kad vyriausybė ar verslas yra nesąžiningi

Lietuva 2024 m. išsiskyrė kaip viena greičiausiai laimės indekse kylančių šalių Europoje (ypač tarp jaunesnių nei 30 m. gyventojų), o tai siejama su:

- ilgėjančia gyvenimo trukme
- didėjančiomis pajamomis
- didesniu pasitikėjimu socialinėmis institucijomis
- geru švietimo prieinamumu

Vieta (iš 143 šalių)	Šalis	Komentaras
1	Suomija	Aukšta socialinė parama, pasitikėjimas, švietimas ir gyvenimo kokybė
2	Danija	Stabilios institucijos, lygybė, prieiga prie paslaugų
19	Lietuva	Sparčiai kylantis indeksas: gerėjantis gyvenimo lygis, gera sveikata, laisvė
119	Ukraina	Karas, nesaugumas, sumažėjęs pasitikėjimas ateitimi
136	Libanas	Ekonominė krizė, politinis nestabilumas, ribota paslaugų prieiga
137	Afganistanas	Konfliktai, moterų ir vaikų teisių pažeidimai, žmogaus orumo stoka

Palyginkime:

- Norvegija, Airija ar Šveicarija – labai aukštas HDI (daugiau nei 0,95), prieinamos socialinės paslaugos, beveik visi vaikai lanko mokyklą.
- Nigeris, Čadas, Pietų Sudanas – vieni žemiausių HDI (žemiau nei 0,45), aukštas vaikų mirtingumas, daug vaikų nelanko mokyklos.
- Pasaulyje kas 5-as žmogus neturi galimybės naudotis švariu vandeniu. Kas 4-as vaikas neturi prieigos prie pagrindinio švietimo.

Užduotis: Kaip Lietuva atrodo pasaulio indeksų žemėlapyje?

Darbo eiga:

1. Pasiskirstykite į 2 grupes – viena analizuos GINI koeficientą (pajamų nelygybės matas), kita – Demokratijos indeksą.

2. Kiekviena grupė turi surasti:

- **Lietuvos rodiklio reikšmę** (pvz., GINI koeficientas – pajamų nelygybė Lietuvoje).
- **Lietuvos vietą pasaulio mastu** (kokioje pozicijoje esame, palyginti su kitomis šalimis).
- **Priežastis:** kodėl Lietuva turi tokius rezultatus? (pvz., ar tai lemia švietimo prieinamumas, socialinė politika, pilietinės laisvės, institucijų veikimas ir kt.).
- **Pasekmes:** kaip tai veikia žmonių kasdienį gyvenimą, žmogaus teises ir galimybes.

3. Palyginkite Lietuvą su **viena aukštą vietą užimančia šalimi ir viena žemą vietą užimančia šalimi** pagal pasirinktą indeksą.

Klausimai diskusijai:

- Ką galima pasimokyti iš lyderių?
- Su kokiomis problemomis susiduria žemiausiose vietose esančios šalys?

Rezultatus pristatykite klasėje lentelės ar plakato forma, pabrėždami:

- Lietuvos stiprybes
- Lietuvos silpnybes
- Vieną pasiūlymą, ką galima gerinti, kad mūsų indeksas dar labiau pakiltų

Svarbu pabrėžti: kai žmonės negali patys pasirūpinti savimi dėl aplinkos, kurioje gyvena, tai nėra jų kaltė – tai sisteminio neteisingumo pasekmė.

Sisteminis neteisingumas – tai nelygybė, kuri **nėra atsitiktinė** ir **nepriklauso tik nuo asmens pastangų**. Tai tokia situacija, kai **visa sistema – įstatymai, ekonomika, švietimo ar sveikatos priežiūros tvarka – sukurta taip, kad vieni žmonės ar šalys turi daugiau galimybių, o kiti – mažiau**.

Tai gali reikšti, kad:

- Vienose šalyse vaikai gimsta aplinkoje, kurioje yra nemokamos mokyklos, gydymas, švarus vanduo, ir jų teisės saugomos.
- Kitose šalyse net jei žmogus labai stengiasi – jis negali gauti išsilavinimo ar gydymo, nes šalyje tiesiog nėra tokių paslaugų visiems arba jos per brangios.

Sisteminis neteisingumas – tai ne vieno žmogaus problema, o visos sistemos trūkumas.
Pavyzdžiui:

- Jei mergaitės negali lankyti mokyklos, nes jų šalyje švietimas laikomas neprioritetiniu mergaitėms – tai sisteminis neteisingumas.
- Jei vargingose vietovėse vaikai miršta nuo išgydomų ligų, nes ten nėra gydytojų – tai sisteminis neteisingumas.
- Jei kai kurios tautos negali prekiauti laisvai, nes tarptautinės taisyklės palankesnės turtingoms šalims – tai taip pat sisteminio neteisingumo pavyzdys.

Šalis / Regionas	Sisteminio neteisingumo požymiai
Afganistanas	Mergaitės neturi teisės lankyti mokyklos; apribotos moterų teisės; moterys netenka darbo ir judėjimo laisvės
Haitis	Lėšų trūkumas, infrastruktūros žlugimas, politinis nestabilumas; sveikatos ir švietimo sistemos veikia tik daliai žmonių
Sudanas / Pietų Sudanas	Ginkluoti konfliktai, pabėgėlių stovyklos, prieigos prie švaraus vandens ir maisto trūkumas; pažeidžiama teisė į gyvybę
Bangladešas	Vaikų darbas tekstilės pramonėje; nesaugios darbo sąlygos; švietimo nepasiekiamumas kaimo vietovėse
Jemenas	Karas, humanitarinė krizė; nepakankama pagalba, milijonai vaikų badauja; pažeidžiama teisė į gyvybę ir orų gyvenimą
Mianmaras (Birma)	Rohindžų tautinės mažumos diskriminacija; jiems nesuteikiama pilietybė, judėjimo laisvė, prieiga prie švietimo ir gydymo

3 DALIS – PRAKTINĖ VEIKLA. GRUPINIS DARBAS: „SKIRTINGŲ PASAULIO REGIONŲ ANALIZĖ“

Užduotis: Pakviesti mokinius išanalizuoti vieną pasirinktą pasaulio šalį ar regioną, pateikti, kaip ten pasireiškia sisteminis neteisingumas ir pažeidžiamos žmogaus teisės, pasiūlyti, kokių veiksmų reikėtų imtis, kad situacija gerėtų.

1. Pasirinkite regioną / šalį iš sąrašo (arba išsitraukite)

2. Remkitės pamokoje naudota medžiaga (HDI, skurdo lygis, mokyklų prieinamumas).

3. Atsakykite į klausimus (žemiau).

4. Pateikite 3–5 min. pristatymą klasei (plakatas, skaidrės arba trumpa žodinė analizė).

Galimi analizės objektai:

- Afganistanas
- Pietų Sudanas
- Haitis
- Indija
- Bolivija
- Jemenas
- Bangladešas
- Libanas
- Etiopija
- Egiptas

Klausimai grupei:

Klausimas	Pastaba
1. Kokios žmogaus teisės dažniausiai pažeidžiamos šioje šalyje / regione?	Pvz.: teisė į sveikatą, švietimą, gyvybę, laisvę
2. Kaip sisteminis neteisingumas pasireiškia?	Pvz.: diskriminacija, nelygus išteklių paskirstymas
3. Kaip tai veikia žmonių kasdienį gyvenimą?	Pvz.: negalėjimas gauti gydymo, negalima lankyti mokyklos
4. Ką, jūsų manymu, turėtų daryti vyriausybė, bendruomenės, pasaulio bendrija?	Pasiūlykite sprendimus ar pagalbos formas

4 DALIS: REFLEKSIJOS VEIKLA

Refleksijos forma (pasirinktinai mokytojui):

Refleksijos pavadinimas	Aprašymas	Forma
„Teisingumo svarstyklės“	Mokiniai pasirenka dvi šalis (pvz., Lietuvą ir analizuotą šalį) ir užrašo, kur ir kaip žmogaus teisės pažeidžiamos / ginamos. Kuri pusė „nusveria“? Kodėl?	Lyginamoji lentelė
„Kas, jeigu aš...“	Kiekvienas mokinys baigia sakinį: *„Jei būčiau gimęs (-usi) ... šalyje, mano gyvenimas būtų...“*	Asmeninė refleksija (rašytinė ar žodinė)
„3–2–1 apmąstymai“	- 3 faktai, kuriuos sužinojau - 2 dalykai, kurie mane nustebino ar nuliūdino - 1 klausimas, kuris liko neatsakytas	Individuali užduotis ant lapelio
„Empatijos skalė“	Mokiniai pasirenka šalių kortelę (pvz., Afganistanas) ir įsivaizduoja save toje situacijoje – kiek jiems tai būtų priimtina? Ką jaustų? Ką darytų?	Diskusija porose arba klasės ratas

Refleksijos klausimai (galima naudoti žodinei diskusijai ar rašytinei užduočiai):

- Kaip tavo supratimas apie žmogaus teises pasikeitė per šią pamoką?
- Kuriose situacijose žmogaus teisės atrodo kaip savaime suprantamos, o kur – kaip išimtis?
- Ką reiškia „gyventi oriai“ tavo akimis?
- Ar skurdas gali būti laikomas žmogaus teisių pažeidimu? Kodėl?
- Ką gali padaryti paprasti žmonės ar bendruomenės, kad prisidėtų prie pokyčių?

Šaltiniai

1. **Visuotinė žmogaus teisių deklaracija**
Apibrėžia pagrindines teises, įskaitant teisę į orų gyvenimą, išsilavinimą, sveikatos priežiūrą.
https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights

2. **World Bank – Data on Poverty, Education, Health**
Interaktyvūs žemėlapiai ir lentelės: skurdo lygis, švietimo, sveikatos rodikliai pasaulyje.
https://databank.worldbank.org/

3. **World Happiness Report 2024**
Šalių laimės lygis remiantis ekonominiais, socialiniais ir sveikatos kriterijais.
https://worldhappiness.report/ed/2024/

4. **OECD: Žmogaus teisės skaitmeniniame amžiuje**
Apžvalga apie tai, kaip socialinė ir skaitmeninė atskirtis pažeidžia teises.
https://www.oecd.org/en/topics/human-rights-in-the-digital-age.html

5. **5Rights Foundation: Mūsų teisės skaitmeniniame pasaulyje**
Ataskaita, pagrįsta vaikų ir jaunimo iš 27 šalių įžvalgomis.
https://5rightsfoundation.com/wp-content/uploads/2024/09/OurRIghtsinaDigitalWorld-FullReport.pdf

6. **manoteises.lt**
Lietuvos žmogaus teisių centras – informacija lietuviškai apie žmogaus teises ir socialinę atskirtį.
https://manoteises.lt

Kaip integruoti kitus dalykus?

EKONOMIKA – INTEGRUOJAMOS VEIKLOS:

Praktinis pratimas: Ekonominių rodiklių analizė

Tikslas:
Mokiniai tiria realius duomenis apie skurdo lygį, BVP, HDI, Gini koeficientą ir svarsto, kaip šie rodikliai atspindi žmogaus teisių užtikrinimą.

Veikla:

- Grupės gauna pasirinktų šalių duomenis (pvz., Lietuva, Norvegija, Indija, Etiopija).
- Užduotis: iš duomenų padaryti išvadas apie švietimo, sveikatos, gyvenimo kokybės netolygumus.

Klausimai diskusijai:

- Kuri šalis užtikrina geresnes gyvenimo sąlygas?
- Kur teisė į išsilavinimą ar sveikatą gali būti pažeidžiama?

Užduotis po pamokos: Duomenų istorija

Tikslas:
Ugdyti gebėjimą interpretuoti statistiką ir susieti ją su žmogaus teisių aspektais.

Užduotis:

Mokiniai pasirenka vieną šalį ir parengia trumpą **duomenų istoriją (Data Story)** – 3–5 skaidrėse arba infografike pristato:

- pagrindinius rodiklius (BVP, HDI, Gini, skurdas)
- žmogaus teisių aspektą (pvz., prieinamumas prie paslaugų)
- vieną siūlymą, ką galėtų keisti ta šalis

Alternatyvi veikla: „Orus gyvenimas – ką tai reiškia?“

Tikslas:
Kritinis mąstymas apie tai, kas sudaro oraus gyvenimo pagrindą.

Veikla:

- Kiekvienas mokinys parašo atsakymą į klausimą „Kokios ekonominės sąlygos būtinos, kad žmogus galėtų gyventi oriai?“
- Trumpas pasidalijimas klasėje: kokių sąlygų pasigendama skirtinguose pasaulio regionuose?

Refleksijos užduotis:

Klausimai:

- Kuo nustebino pasauliniai netolygumai?
- Kurias teises ekonomika gali sustiprinti, o kurias – suvaržyti?
- Ar įmanoma teisingesnė pasaulio ekonominė sistema?

PAMOKOS TEMA

Kaip apginti savo teises? Praktiniai žingsniai kasdienėse situacijose

Mokymosi uždaviniai:

1. Atpažinti situacijas, kuriose gali būti pažeidžiamos žmogaus teisės.
2. Suprasti, kokios pagalbos formos prieinamos mokiniui skirtingose situacijose.
3. Praktiškai taikyti veiksmų modelį pažeidus teises.
4. Ugdyti atsakomybę už savo ir kitų teisę į saugią aplinką.

Ugdomos kompetencijos:

1. **Pilietinė kompetencija:** gebėjimas suprast, kaip taikomos žmogaus teisės kasdieniame gyvenime ir kaip jas apginti taikiai, atsakingai.
2. **Kultūrinė kompetencija:** gebėjimas suprasti žmogaus teisių vertę skirtinguose istoriniuose ir kultūriniuose kontekstuose.
3. **Socialinė ir emocinė kompetencija:** gebėjimas atpažinti pažeidimus, tinkamai reaguoti, ieškoti pagalbos ir ginti savo orumą.
4. **Asmeninė kompetencija:** gebėjimas savarankiškai priimti sprendimus sudėtingose situacijose, pasitelkiant žinias apie savo teises ir pareigas.

Pamokos uždavinių įgyvendinimas

Pamokos eiga	Mokymo(si) metodai arba formos		Užduočių atlikimo įvertinimo kriterijai	Mokymosi pasiekimų įvertinimo būdai
	Mokinių veikla	Mokytojo veikla		
1. Įvadas į temą. Minčių žemėlapis „Kur ir kaip pažeidžiamos mūsų teisės?“	Mokiniai rašo ar žymi situacijas, kur jų ar jų draugų teisės galėjo būti pažeistos (pvz., mokykloje, gatvėje, internete).	Skatina mokinius prisiminti realias ar matytas situacijas, padeda jas įvardyti kaip galimus pažeidimus.	Įvardija konkretų pavyzdį, susijusį su teisėmis.	Diskusija, individualus įrašas minčių žemėlapyje.
2. Teorinė dalis. Kaip atpažinti teisių pažeidimą ir kur kreiptis pagalbos?	Klausosi, žymisi pagrindinius terminus: teisės, pažeidimas, diskriminacija, smurtas, patyčios, pagalbos formos.	Paaiškina pagrindines žmogaus teises kasdienėje aplinkoje ir pateikia pavyzdžius (mokykloje, namuose, internete). Pristato pagalbos šaltinius (pvz., Vaiko teisių apsauga, emocinės pagalbos linijos).	Supranta pagrindinius terminus ir jų pritaikymą.	Pokalbis, mokytojo klausimai, pastabos sąsiuvinyje.
3. Praktinė veikla. Reagavimo modelis: „Atpažink ir veik“	Grupėse analizuoja situacijų korteles („Tavo klasės draugas patiria patyčias“, „Internete kažkas grasina“, „Mokytojas elgiasi nepagarbiai“ ir kt.), priima sprendimus: kaip elgtis, kur kreiptis, ką sakyti.	Paskirsto grupėms situacijų korteles, pateikia užduotį – užpildyti veiksmų planą: 1) Kokia teisė pažeista? 2) Kaip reaguoti? 3) Kam pranešti?	Tinkamai įvardija pažeidimą ir numato realų reagavimo būdą.	Grupės atsiskaitymas, pristatymas klasėje, diskusija.
4. Refleksija. Metodas: „Vertybių skalė“	Pasirenka poziciją klasės erdvėje (nuo „sutinku“ iki „nesutinku“) į vertybinius teiginius, trumpai argumentuoja.	Skaito teiginius (pvz., „Visi žmonės moka atpažinti neteisybę“), padeda reflektuoti pasirinkimus.	Geba reflektuoti savo nuomonę, suvokti požiūrių įvairovę ir vertybinį pamatą.	Dalyvavimas, argumentavimo gebėjimas

Papildoma informacija mokytojui

1 DALIS: ĮVADAS Į TEMĄ. MINČIŲ ŽEMĖLAPIS „KUR IR KAIP PAŽEIDŽIAMOS MŪSŲ TEISĖS?“

Tikslas:
sukurti saugią, empatišką atmosferą ir parodyti, kad žmogaus teisės – tai ne tik įstatymai, bet **gyvenimo situacijos, kurios liečia kiekvieną**. Tai padeda sukurti asmeninį ryšį su tema ir sužadina norą dalyvauti toliau.

Veikla: „Kasdienybės kompasas“

Mokytojo instrukcija:
Ant lentos užrašykite frazę: „*Ar kada nors jauteisi, kad su tavimi pasielgta neteisingai?*“

Žingsniai:

- Pasakykite mokiniams, kad šis klausimas **nebūtinai apie sunkius išgyvenimus**, bet apie **paprastas kasdienes situacijas**, kurios galėjo būti nesąžiningos ar nemalonios.
- **Nereikalaukite rodyti rankomis ar žodžiais atsakyti** – tai gali sukelti nepatogumą. Vietoj to duokite kiekvienam **lipnų lapelį** ir paprašykite **anonimiškai, vienu sakiniu** (be vardų) parašyti situaciją, kurioje žmogaus teisės galėjo būti pažeistos (pvz., „Draugui neleido pasisakyti, nes jis nepakankamai garsus“).
- Surinkite lapelius ir **priklijuokite juos prie plakato ar lentos** su užrašu: **„Kur kasdienybėje susiduriame su neteisybe?“**

2 DALIS: TEORINĖ DALIS. KAIP ATPAŽINTI TEISIŲ PAŽEIDIMĄ IR KUR KREIPTIS PAGALBOS?

Tikslas:
padėti mokiniams **praktikoje atpažinti, kada jų teisės yra pažeidžiamos, ir skirti tai nuo tiesiog nemalonių, bet teisėtų situacijų**.

Šioje dalyje mokiniai sužinos, **kokios pagrindinės žmogaus teisės svarbios jų kasdienybėje**, kaip jas atpažinti ir ką daryti, kai šios teisės pažeidžiamos. Nors dažnai apie žmogaus teises kalbame per teisės aktus ar istorines datas, šiandien žvelgsime į jas **per artimą ir suprantamą prizmę – mokyklą, internetą, šeimą, bendraamžius**.

Teisės – tai ne tik deklaracijos. Tai ir tai, ar su tavimi elgiamasi pagarbiai. Ar tave išklauso. Ar jautiesi saugus. Tai – tavo kompasas kasdienybėje.

Pamokos eiga:

1.

Kas yra žmogaus teisės kasdienybėje?

Trumpai paaiškinkite, kad žmogaus teisės nėra tik politinės teisės ar karo laikų temos – jos liečia kiekvieną mūsų:

- Teisė į orų elgesį – klasėje, internete, namuose.
- Teisė į saugią aplinką – tiek fizinę, tiek emocinę.
- Teisė išreikšti savo nuomonę – būti išgirstam.
- Teisė į privatų gyvenimą – ypač skaitmeninėje erdvėje.
- Teisė į pagalbą patyrus neteisybę – nuo patyčių iki diskriminacijos.

Pavyzdys:

„Jeigu per klasės veiklą tavęs niekas neišklauso, o tavo idėjos visada atmetamos – tai ne tik „maža problema“. Tai klausimas apie tavo teisę būti gerbiamam.“

2.

Kaip atpažinti pažeidimą?

Pateikite realius pavyzdžius:

- **Draugas nepriimtas į komandą vien dėl išvaizdos, lyties ar socialinės padėties.** → Diskriminacija, orumo pažeidimas.
- **Internete be sutikimo išplatintas klasės nuotraukos koliažas.** → Privatumo pažeidimas.
- **Mokytojas viešai juokiasi iš mokinio nuomonės, sakydamas „nesąmonė“.** → Nuomonės raiškos teisės ir pagarbos pažeidimas.
- **Pertraukos metu vienas mokinys „pajuokauja“ taip, kad kitas nustoja kalbėti su draugais.** → Patyčios, psichologinio saugumo pažeidimas.

Klausimas klasei:
„Ar tokiose situacijose atpažįstate žmogaus teisių pažeidimą? Kodėl taip dažnai tai ignoruojame?“

3.

Kur kreiptis pagalbos?

Pristatykite svarbiausias institucijas ir žmones, į kuriuos galima kreiptis:

Pagalbos šaltinis	Kaip padeda
Socialinis pedagogas / psichologas	Padeda spręsti konfliktus, gina mokinių interesus
Mokytojai, auklėtojai, tėvai	Pirmieji, su kuriais galima pasitarti
Vaiko teisių apsaugos tarnyba	Gali imtis veiksmų, jei teisės pažeidžiamos rimtai
Jaunimo linija (0 800 28888)	Anoniminė pagalba telefonu ir internetu
www.saugusinternetas.lt	Informacija ir pagalba dėl saugumo skaitmeninėje erdvėje

Interaktyvus elementas: žaidimas „Taip / Ne / Gal“

Instrukcija:
Perskaitykite situaciją, o mokiniai parodo savo atsakymą (rankose kortelės su žodžiais TAIP / NE / GAL, arba jie juda į klasių zonas).

1. Per klasės veiklą mokytojas leidžia kalbėti tik keliems „aktyviems“ mokiniams, o kitus nuolat nutraukia.
   Teisė į nuomonės raišką, pagarbus elgesys.
2. Tavo klasės draugą atsisako priimti į sporto būrelį, nes jis turi negalią.
   Diskriminacija, lygios galimybės.
3. Socialiniuose tinkluose klasiokas pasidalija tavo vaizdo įrašu be tavo žinios.
   Privatumo pažeidimas.
4. Mokytojas visai klasei garsiai skaito vieno mokinio pažymius, net jei jis to nenorėjo.
   Asmens duomenų apsauga, pagarba.
5. Mokinė iš kitos šalies klasėje girdi replikas apie jos akcentą ir drabužius. Mokytojai to nemato kaip problemos.
   Kultūrinis nepakantumas, diskriminacija.
6. Mokytoja liepia mokiniui viešai pasakyti, kodėl jis neatliko namų darbų, nors jis jaučiasi nepatogiai.
   Asmeninės ribos, orus elgesys.
7. Per klasės diskusiją mokiniai ginčijasi, bet išklauso vieni kitus ir priima skirtingas nuomones.
   Ne – žmogaus teisės nepažeidžiamos. Tai pagarbi raiška.
8. Mokytojas neleido atsakyti mokiniui, nes „vis tiek jis niekada nežino atsakymo“.
   Teisė į lygų požiūrį, orus elgesys.
9. Klasiokas gina savo draugą nuo patyčių ir kreipiasi pagalbos į mokyklos psichologą.
   Teigiamas pavyzdys – žmogaus teisės ginamos.

Patarimas mokytojui:
Po kiekvienos situacijos aptarkite su mokiniais:

- Ką reiškia atsakymai „Gal“?
- Kokias teises galėjo paveikti situacija?
- Kaip atpažinti ribą tarp netinkamo elgesio ir pažeidimo?

3 DALIS – PRAKTINĖ VEIKLA. REAGAVIMO MODELIS: „ATPAŽINK IR VEIK“

Veikla: „Situacijų laboratorija: Atpažink ir veik“
Instrukcija:

1. Mokiniai skirstomi į 4 grupes.
Kiekviena gauna atvejį (realią situaciją).

2. Užduotis – užpildyti „Teisių gynybos žemėlapį“

Situacijų kortelių pavyzdžiai:

Kortelė 1: Pavyzdys

Situacija:
Per klasės diskusiją mokytojas nutraukia vieną mokinį ir pasako:
„Tu vis tiek nesuprasi, nes tau visada sunku išreikšti mintis.“

Analizės lentelė:

Klausimas	Mūsų atsakymas
Kokia teisė pažeista?	Teisė į pagarbų elgesį ir nuomonės raišką.
Kaip galėjo pasijusti žmogus?	Sumenkintas, pažemintas, nebenorintis kalbėti viešai ar dalyvauti diskusijose.
Ką galėjo padaryti šalia esantys?	Sustabdyti netinkamą elgesį, parodyti palaikymą, informuoti mokytoją.
Kur galima kreiptis pagalbos?	Pasitikėjimo mokytojas, socialinis pedagogas, klasės auklėtojas.
Ką galėtume padaryti prevenciškai?	Kurti klasėje taisykles, kaip bendraujame; kalbėti apie pagarbą per pamokas.

Kortelės mokiniams:

Kortelė 1: Pašiepimas dėl išvaizdos internete

Situacija:
Klasės nuotrauka iš išvykos įkelta į bendrą grupę, o po ja keli mokiniai pradeda komentuoti apie vieno vaiko drabužius ir išvaizdą. Nuotrauka išplinta be to mokinio sutikimo.

Analizės lentelė:

Klausimas	Mūsų atsakymas
Kokia teisė pažeista?	
Kaip galėjo pasijusti žmogus?	
Ką galėjo padaryti šalia esantys?	
Kur galima kreiptis pagalbos?	
Ką galėtume padaryti prevenciškai?	

Kortelė 2: Patyčios per kūno kultūros pamoką

Situacija:
Mokinys atsisako dalyvauti bėgimo rungtyje dėl sveikatos problemų, bet klasės draugai ima šaipytis:
„Visada apsimeta.“ Mokytojas tai ignoruoja.

Analizės lentelė:

Klausimas	Mūsų atsakymas
Kokia teisė pažeista?	
Kaip galėjo pasijusti žmogus?	
Ką galėjo padaryti šalia esantys?	
Kur galima kreiptis pagalbos?	
Ką galėtume padaryti prevenciškai?	

Kortelė 3: Nepriėmimas į projektą

Situacija:
Mokinė nepatenka į klasės projektą, nes, kaip sakė grupės nariai, „ji per rami, nespės padaryti nieko naudingo“.

Analizės lentelė:

Klausimas	Mūsų atsakymas
Kokia teisė pažeista?	
Kaip galėjo pasijusti žmogus?	
Ką galėjo padaryti šalia esantys?	
Kur galima kreiptis pagalbos?	
Ką galėtume padaryti prevenciškai?	

Kortelė 4: Šaipymasis dėl religinių įsitikinimų

Situacija:
Per etikos pamoką vienas mokinys pasako, kad jis meldžiasi kasdien. Po pamokos keli mokiniai ima jį šaipytis: „Čia ne bažnyčia.“

Analizės lentelė:

Klausimas	Mūsų atsakymas
Kokia teisė pažeista?	
Kaip galėjo pasijusti žmogus?	
Ką galėjo padaryti šalia esantys?	
Kur galima kreiptis pagalbos?	
Ką galėtume padaryti prevenciškai?	

4 DALIS. REFLEKSIJA. METODAS: „VERTYBIŲ SKALĖ“

Instrukcija:
sukurti saugią, empatišką atmosferą ir parodyti, kad žmogaus teisės – tai ne tik įstatymai, bet **gyvenimo situacijos, kurios liečia kiekvieną**. Tai padeda sukurti asmeninį ryšį su tema ir sužadina norą dalyvauti toliau.

- Ant lentos parašykite 5 žodžius: **Orumas – Saugumas – Pagalba – Atsakomybė – Veiksmas**
- Paprašykite mokinių **suskirstyti šiuos žodžius pagal tai, kas jiems šiuo metu atrodo svarbiausia** ginant savo teises – nuo 1 iki 5
- Paprašykite poroje paaiškinti savo pasirinkimą
- Galiausiai – klasėje diskusinis klausimas: **„Kuris žodis šioje pamokoje buvo svarbiausias? Kodėl?“**

Šaltiniai mokytojui

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35403&p_k=1
2. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3BDDEE3330F3/asr
3. Vaiko teisių konvencija https://www.unicef.org/lithuania/vaiko-teisi%C5%B3-konvencija
4. Vaiko linija: Kaip atpažinti smurtą ar pažeidimą https://www.vaikulinija.lt/lt/pagalba
5. SaugusInternetas.lt https://www.saugusinternetas.lt/lt/vaikams-ir-paaugliams
6. Žmogaus teisių stebėjimo institutas https://hrmi.lt
7. Jaunimo linija https://www.jaunimolinija.lt

ISTORIJA

Integracija
ANGLŲ KALBA

10 klasė

PAMOKOS TEMA

Žmogaus teisės ir propaganda: nuo istorinių plakatų iki šiuolaikinių memų

Mokymosi uždaviniai:

1. Atpažinti istorinius propagandos pavyzdžius ir paaiškinti jų poveikį žmogaus teisėms skirtingais istoriniais laikotarpiais.
2. Analizuoti propagandos raiškos priemones (vaizdus, šūkius) ir vertinti jų tikslą bei moralinį poveikį.
3. Suprasti, kaip keičiasi informacijos sklaida ir visuomenės įtaka nuo XX a. pradžios iki šių dienų.
3. Sukurti šiuolaikinį memą anglų kalba, kuriuo skatinama pagarba žmogaus teisėms

Ugdomos kompetencijos:

1. **Pilietiškumo kompetencija:** gebėjimas kritiškai vertinti istorinius ir šiuolaikinius reiškinius žmogaus teisių kontekste.
2. **Kultūrinė kompetencija:** supratimas, kaip skirtingais laikotarpiais ir kultūrose formavosi propagandos priemonės ir jų ryšys su vertybėmis.
3. **Komunikavimo kompetencija:** gebėjimas aiškiai ir kūrybiškai perteikti mintis vizualine bei rašytine forma anglų kalba.
4. **Kritinio mąstymo kompetencija:** analizės ir vertinimo gebėjimas, skiriant faktus nuo manipuliacijos.
4. **Skaitmeninė kompetencija:** gebėjimas kurti atsakingą turinį skaitmeninėje erdvėje, atpažinti dezinformacijos formas

Pamokos uždavinių įgyvendinimas

Pamokos eiga	Mokymo(si) metodai arba formos		Užduočių atlikimo įvertinimo kriterijai	Mokymosi pasiekimų įvertinimo būdai
	Mokinių veikla	Mokytojo veikla		
1. Įvadas į temą. Diskusija: Ar propaganda visada bloga?	Pasirenka poziciją, paaiškina savo pasirinkimą, dalyvauja diskusijoje.	Parodo istorinį propagandinį plakatą ir šiuolaikinį memą.	Gebėjimas išreikšti ir pagrįsti nuomonę, aktyvus dalyvavimas.	Stebėjimas, diskusijos apibendrinimas.
2. Teorinė dalis. Propaganda ir žmogaus teisės istorijoje ir šiandien.	Klausosi, pasižymi faktus, pateikia komentarus. Anglų kalbos mokytojas pateikia žmogaus teisių žodynėlį anglų kalba.	Trumpai pristato propagandos raidą: nacių ir sovietų propaganda, žmogaus dehumanizavimas, laisvės ribojimas. Paaiškina, kaip šiuolaikinė propaganda veikia socialiniuose tinkluose.	Supratimas, kaip propaganda paveikia žmogaus teises, gebėjimas susieti istorinius ir šiuolaikinius pavyzdžius.	Klausimų aptarimas, klasės diskusija, žodynėlio taikymas.
3. Praktinė veikla. Sukurk antipropagandinį atsakomąjį plakatą	Kuria atsakomąjį plakatą, naudodami istorines žinias ir šiuolaikines priemones (skaitmenines arba popierines)	Konsultuoja, pateikia kūrybinės užduoties kriterijus, stebi ir padeda ieškoti faktinės medžiagos	Originalumas, pagrįstumas, gebėjimas perteikti priešingą žinutę istoriniu kontekstu	Vertinimas pagal kriterijus: idėjos aiškumas, faktų panaudojimas, dizainas, žinutės poveikis
4. Refleksija. propaganda vakar ir šiandien – kaip atskirti tiesą nuo manipuliacijos?	Rašo refleksiją apie propagandos poveikį žmogaus teisėms, diskutuoja porose arba klasėje.	Užduoda klausimus: Siūlo naudoti sąmoningumo skalę arba rašytinę refleksiją.	Gebėjimas susieti patirtį, išreikšti asmeninį požiūrį, vertybinis samprotavimas.	Rašytinė refleksija, pokalbis, mokytojo komentaras.

Papildoma informacija mokytojui

1 DALIS: ĮVADAS Į TEMĄ

Propaganda - tai – informacija, kuri pateikiama taip, kad darytų poveikį mūsų nuomonei, jausmams ar net veiksmams. Propaganda dažnai siejama su melu ar manipuliacija, bet ar ji visada yra bloga? Kartais propaganda naudojama ir geriems tikslams – skatinti solidarumą, palaikyti žmogaus teises ar raginti kovoti su diskriminacija.

Veiklos eiga:

Vaizdinė provokacija: projektoriaus ekrane parodyti du vaizdus:

Istorinį propagandinį plakatą
(pvz., nacių ar sovietinės propagandos).

Šiuolaikinį memą
(neigiantį arba palaikantį žmogaus teises).

Pavadinimas:
„A moral and religious conception of life demands the prevention of hereditarily ill offspring“
Aprašymas:
Šis plakatas buvo sukurtas nacistinės Vokietijos propagandos ministerijos ir buvo skirtas skatinti priverstinį paveldimų ligų turinčių asmenų sterilizavimą.
Šaltinis:
encyclopedia.ushmm.org

Pavadinimas: „Why be racist, sexist, homophobic or transphobic when you could just be quiet“

Aprašymas:
Šis mem'as naudoja aiškią, provokuojančią frazę, kuri skatina susimąstyti apie neapykantos kalbos formas šiuolaikinėje visuomenėje. Žinutė perteikiama paprastai ir tiesiai: vietoje diskriminacinių ar žeidžiančių nuomonių – tiesiog pasirinkti tylą. Frazė tapo plačiai atpažįstamu socialinės kritikos simboliu ir dažnai naudojama plakatuose, marškinėliuose ar socialinių tinklų įrašuose, siekiant palaikyti žmogaus teises, lygybę ir įtrauktį.

Šaltinis:
Vaizdas sukurtas edukaciniams tikslams naudojant generatyvų įrankį. Frazė išpopuliarėjo socialiniuose tinkluose ir viešai naudojama, remiant žmogaus teisių kampanijas.

Šie du vaizdai – labai skirtingų laikotarpių, bet abu turi vieną bendrą bruožą: jie daro poveikį mūsų nuomonei.

Klausimai diskusijai:

- Kuo šie du vaizdai (plakatas ir mem'as) panašūs? Kuo jie skiriasi?
- Kaip kiekvienas iš jų siekia paveikti žiūrovo emocijas ar nuomonę?
- Kokias vertybes gina ar reikalauja ginti šiuolaikinis mem'as?
- Ar memai gali būti galinga priemonė kovojant už žmogaus teises?
- Kada nuomonė tampa žalinga? Ar kiekvienas turi teisę sakyti, ką nori?
- Kaip manai, kokiomis aplinkybėmis raginimas „tiesiog patylėk" gali būti laikomas cenzūra, o kada – atsakingu elgesiu?
- Kokiose situacijose, tavo nuomone, tyla gali būti geresnis pasirinkimas už viešą pasisakymą, o kada kalbėjimas tampa būtinas?

2 DALIS: PROPAGANDA IR ŽMOGAUS TEISĖS ISTORIJOJE IR ŠIANDIEN

Mokytojo tikslas: supažindinti mokinius su propagandos raida, parodyti, kaip istorinė propaganda veikė žmogaus teises ir kaip šiuolaikinėje medijų aplinkoje propaganda kinta.

Propaganda dažnai siekia ne informuoti, o daryti įtaką – valdyti žmonių nuomonę ir veiksmus. Kai tai daroma tikslingai, iškreipiant tiesą, ji tampa pavojinga – ypač žmogaus teisių požiūriu.

Propagandos raida ir žmogaus teisės: istoriniai pavyzdžiai:

1. **Nacių Vokietija (1933–1945 m.): antisemitiniai plakatai ir žmonių dehumanizavimas.**

Nacių režimas plačiai naudojo propagandą, kad kurstytų neapykantą žydams, romams, neįgaliesiems ir kitiems „nepageidaujamiems" visuomenės nariams. Spauda, radijas ir vizualiniai plakatai vaizdavo šiuos žmones kaip pavojų visuomenei, tarsi kenkėjus. Tai ne tik skatino neapykantą, bet ir ruošė dirvą Holokaustui. Dehumanizavimas buvo pagrindinė priemonė, leidusi visuomenei pateisinti žmogaus teisių pažeidimus – atėmimą, kalinimą, net masines žudynes.

2. **Sovietų Sąjunga: idealizuotas darbininkas, valstybės kontrolė ir cenzūra.**

Sovietinėje propagandoje nuolat vaizduojamas laimingas darbininkas, paklusnus pilietis, kovojantis už „šviesų rytojų". Plakatai idealizavo komunistinę santvarką, bet slėpė represijas, badą, tremtis. Cenzūra buvo visapusiška – žmonės negalėjo laisvai reikšti nuomonės, o propaganda tapo įrankiu kontroliuoti visuomenę ir įbauginti. Žmogaus teisės, kaip žodžio laisvė ar susirinkimų teisė, buvo sistemingai varžomos.

3. **Šaltojo karo laikotarpis: ideologinė priešprieša.**

Tiek JAV, tiek SSRS naudojosi propaganda, kad vaizduotų savo sistemą kaip teisingą, o kitą – kaip pavojingą. Vakarų pasaulyje buvo populiarinamas kapitalizmo laisvės naratyvas, o Rytuose – socializmo pažangos idėjos. Abi pusės iškraipydavo faktus, slėpdavo problemas. Propaganda buvo nukreipta ne tik į savus piliečius, bet ir į tarptautinę auditoriją. Nors demokratijose buvo daugiau žodžio laisvės, kai kurie žmogaus teisių aspektai taip pat buvo nepaisomi, ypač kalbant apie rasizmą ar pilietinių judėjimų slopinimą.

4. **XXI a. propaganda: socialiniai tinklai, dezinformacija ir memai.**

Šiandien propaganda nėra tokia akivaizdi kaip plakatai ar lozungai – ji sklinda socialiniuose tinkluose, naujienų srautuose, net pramogose. Dezinformacija – tyčia klaidinanti informacija – naudojama politiniams tikslams, rinkimų manipuliacijoms, karo pateisinimui (pvz., Rusijos propaganda dėl karo Ukrainoje). Memai tapo nauju propagandos formatu – jie greiti, emocingi, dažnai humoro forma pateikiantys neteisingą ar priešišką žinutę. Tai kelia grėsmę žmogaus teisėms, nes manipuliuoja visuomenės nuomone, skatina neapykantą ar atima galimybę laisvai susidaryti nuomonę.

Laikotarpis / kontekstas	Propagandos formos	Pagrindiniai bruožai	Poveikis žmogaus teisėms	
Nacių Vokietija (1933–1945)	Plakatai, kino filmai, radijas	Rasistinės ir antisemitinės žinutės, dehumanizacija, kaltės perkėlimas kitoms grupėms	Neapykantos skatinimas, Holokaustas, laisvės ir orumo pažeidimas	Nacių Vokietijos antisemitiniai plakatai **Šaltinis:** Yad Vashem – Nacių propaganda **Yad Vashem** – Pasaulinis Holokausto atminimo centras pateikia įvairių nacių propagandos pavyzdžių, įskaitant antisemitinius plakatus, kurie buvo naudojami siekiant dehumanizuoti žydų tautą.
Sovietų Sąjunga (XX a. vidurys)	Plakatai, laikraščiai, cenzūruotas menas	Idealizuoti herojai, valstybės garbinimas, slopinama kitokia nuomonė	Žodžio laisvės suvaržymas, informacijos monopolizavimas, represijos	Sovietų Sąjungos propagandiniai plakatai **Wikimedia Commons** turi plačią kolekciją sovietinių propagandinių plakatų, kurie vaizduoja idealizuotą darbininką, valstybės kontrolę ir cenzūrą. **Šaltinis:** Sovietų Sąjungos propagandiniai plakatai – Wikimedia Commons
Šaltasis karas (1945–1990)	Karikatūros, plakatai, TV, švietimo turinys	Ideologinė priešprieša tarp Rytų ir Vakarų, stereotipų kūrimas apie „priešą“	Ribota informacija, manipuliacija masių nuomone, pilietinių teisių ignoravimas	https://www.archives.gov/files/legislative/resources/education/cold-war-in-political-cartoons/primary-source-sheets.pdf
XXI a. (šiuolaikinė propaganda)	Memai, „fake news“, socialinių tinklų algoritmai, influencerių turinys	Emocinis poveikis, iškraipyta ar melaginga informacija, greita sklaida	Dezinformacija, susipriešinimas, manipuliacija nuomonėmis, netiesioginis smurto kurstymas	Šiuolaikinės socialinių tinklų propagandos iliustracijos **Shutterstock** siūlo įvairių šiuolaikinių propagandos pavyzdžių, įskaitant socialinių tinklų kampanijų iliustracijas, kurios gali būti naudojamos analizuojant, kaip propaganda pasireiškia šiandieninėje medijų aplinkoje. **Šaltinis:** https://www.shutterstock.com/search/social-media-propaganda

3 DALIS – PROPAGANDOS PLAKATAS: ATPAŽINK, ANALIZUOK, SUKURK PRIEŠNUODĮ

Užduoties esmė:
Mokiniai analizuoja istorinį propagandos plakatą (pvz., iš nacistinės Vokietijos, SSRS, JAV Šaltojo karo laikotarpio), identifikuoja naudojamas propagandos technikas ir sukuria **antipropagandinį atsaką** – savo plakatą, kuriame naudodami faktus ir istorines žinias „neutralizuoja“ arba paneigia propagandos žinutę.

Veiklos eiga:

1. **Parodomas autentiškas istorinis propagandos plakatas** (pasirinktinai: iš nacistinės Vokietijos, SSRS, JAV, Kinijos ar kt.).
2. **Trumpa analizė klasėje**: kokią žinutę jis siunčia? Kam skirtas? Kokia emocija ar nuostata kuriama?
3. **Mokiniai (porose arba grupėse) gauna skirtingus propagandos plakatus.**
4. **Jie turi atsakyti į klausimus**:
   - Kas yra tikslinė auditorija?
   - Kokie simboliai, spalvos, frazės naudojami?
   - Kokią žinutę norima perteikti?
   - Ką šis plakatas nutyli ar iškraipo?
5. **Tada mokiniai kuria savo „atsakomąjį plakatą“,** kuris:
   - **paneigia** propagandos žinutę (istoriniais faktais),
   - **demaskuoja** naudojamus triukus,
   - **pateikia alternatyvią žinutę**, pagrįstą žmogaus teisėmis ar demokratinėmis vertybėmis.

Naudojami įrankiai: galima naudoti **Canva, Word, PowerPoint** arba popierių/markerius.

4 DALIS. REFLEKSIJOS VEIKLA

Trumpi plakatų pristatymai:
Kiekviena grupė (ar mokinys) trumpai (1–2 min.) pristato savo sukurtą antipropagandinį plakatą:

- Kokiai propagandos žinutei tai atsakas?
- Kokiais faktais ar vertybėmis rėmėtės?
- Kokia pagrindinė žinutė jūsų darbe?

Diskusija klasėje:
Mokytojas užduoda refleksinius klausimus, skatindamas mokinius mąstyti plačiau:

- Kur šiandien galime susidurti su propaganda?
- Kaip suprasti, kad informacija gali būti iškraipyta?
- Kuo svarbus kritinis mąstymas demokratinėje visuomenėje?

Šaltiniai mokytojui

Moksliniai ir edukaciniai leidiniai:

1. **„Propaganda ir karas“**, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras (LGGRTC) leidiniai – galima rasti autentiškų istorinių plakatų iš nacistinės Vokietijos, SSRS, partizanų kovų laikotarpio. → www.genocid.lt
2. **Jowett, G. S., & O'Donnell, V. (2019). Propaganda & Persuasion**. SAGE Publications.

Skaitmeniniai šaltiniai:

4. **United States Holocaust Memorial Museum – Propaganda Section**.
Vizualūs pavyzdžiai, analizė → https://www.ushmm.org/propaganda/
5. **Facing History and Ourselves – Teaching Propaganda**.
Mokymosi vienetai, istorinių dokumentų analizės užduotys. → https://www.facinghistory.org
6. **EuroClio – European Association of History Educators**.
Pamokų planai apie propagandą skirtingose šalyse. → https://euroclio.eu

Vaizdiniai šaltiniai (plakatai, karikatūros):

8. **Library of Congress – WWII propaganda posters**. → https://www.loc.gov
9. **Digital Public Library of America (DPLA) – Propaganda Collection**. → https://dp.la
10. **Yad Vashem – Nazi propaganda posters**. → https://www.yadvashem.org

Kaip integruoti kitus dalykus?

ANGLŲ KALBA – INTEGRUOJAMOS VEIKLOS:

Ši pamoka orientuota į tai, kaip **žmogaus teisių temos ir propagandos strategijos** atsispindi **šiuolaikinėje interneto kalboje**, ypač memuose. Pamokoje nagrinėjama, kaip **vaizdas** ir **tekstas** gali būti naudojami informacijos perdavimui, manipuliacijai ar socialinių žinučių sklaidai.

Today we will talk about **memes** – but not just funny pictures from the internet.
In this lesson, we will look at **memes as messages**. Sometimes, memes are used to **influence people's thinking**.
They can even spread propaganda or defend human rights.

Let's think of a meme as a **text** – just like a short article or speech. It has 5 important parts:

1. **Target audience** – Who is the meme for? Teenagers? Adults? People in one country or group?
2. **Context** – When and where does this meme make sense? Is it about war, politics, social media, or daily life?
3. **Author's opinion** – What does the meme want us to believe or feel? Does it support or criticize something?
4. **Language tricks** – Good memes use:

- wordplay (freedom is under attack)
- irony or sarcasm (Oh great, more censorship!)
- metaphors or idioms (turn a blind eye, wake-up call, speak out)

5. **Image + text** – Both together create meaning. The image helps us understand the message – or makes it stronger or more emotional.

So, why is this useful in our English lesson?

- You will **practice writing and creating messages** in English.
- You will learn how to **express your opinion clearly**.
- You will use **modal verbs** (should, must, might) and **conditional sentences** (If propaganda didn't exist...).
- And you will talk about **real problems** – human rights, freedom of speech, justice.

Your task today is to **create your own meme in English**. It must:

- React to a propaganda message (from history or today);
- Defend or support a human right;
- Use smart language – maybe an idiom, a joke, or a strong opinion.

After you finish, you will explain your meme: What is the message? Why did you choose these words or image?

Let's start by looking at a few examples together – and then you will make your own.

Useful expressions and language tools for your meme

Purpose	Example phrases (English)	Notes / Translation (LT)
Expressing opinion	- I believe that... - In my opinion... - It's clear that...	Išreiškiant nuomonę
Criticising injustice	- This is not freedom. - Silence is not neutral. - Rights are not optional.	Kritikuojant žmogaus teisių pažeidimus
Idioms and metaphors	- Turn a blind eye - Speak out - Wake-up call - Cross the line	Vaizdingos frazės, sustiprinančios emocinį poveikį
Modal verbs	- We must resist. - You should know the truth. - This might be propaganda.	Pabrėžia būtinybę, galimybę ar patarimą
Contrast / irony	- "Freedom" in quotes (ironija) - Great job, censorship! - Truth? Try again.	Sarkazmas ir ironija – įprasta memų kalboje
Conditional sentences	- If they had spoken out, things might be different. - If you believe everything you see, you stop thinking.	Sąlygos sakiniai – refleksija arba įspėjimas
Call to action	- Think before you share. - Don't be manipulated. - Know your rights.	Kvietimas veikti, ginti teises ar kritiškai mąstyti

Praktinės veiklos aprašymas: „Create a Human Rights Meme"

Mokiniai kuria memą anglų kalba, kuris:

- reaguoja į istorinį arba šiuolaikinį propagandinį pasakojimą;
- perteikia žinutę, susijusią su žmogaus teisėmis (pvz., laisvės ribojimu, žodžio laisve, diskriminacija, dezinformacija);
- naudoja šiuolaikinės kalbos elementus: sarkazmą, metaforas, popkultūros nuorodas;
- pagrįstas aptartu istoriniu kontekstu.

Veiklos eiga:

1. Mokytojas pateikia keletą propagandinių memų ar karikatūrų (šiuolaikinių ir istorinių).
2. Analizuojami kalbiniai ypatumai: kokia žinutė? kokia auditorija? kokie kalbos triukai naudojami?
3. Mokiniai, remdamiesi istorijos pamokoje analizuotais plakatais, kuria savo **anglišką memą**, kuris:
   - interpretuoja istorinius įvykius šiuolaikiškai,
   - gina pažeistas žmogaus teises,
   - ragina kritiškai mąstyti.
4. Memai gali būti kuriami:
   - naudojant skaitmenines priemones (pvz., Canva, Imgflip, PowerPoint);
   - arba piešiant ranka (jei ribotos IT galimybės).
4. Kiekvienas mokinys paruošia **trumpą paaiškinimą anglų kalba** (raštu arba žodžiu):
   - Kokia žinutė?
   - Kokia problema atspindima?
   - Kodėl pasirinkta būtent tokia forma/tekstinė išraiška?

INFORMATIKA

11 klasė

PAMOKOS TEMA

Skaitmeninės žmogaus teisės: privatumas, saugumas ir pagarba internete

Mokymosi uždaviniai:

1. Atpažinti pagrindinius istorinius žmogaus teisių raidos etapus nuo „Magna Carta“ iki Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos.
2. Atpažinti pagrindinius istorinius žmogaus teisių raidos etapus nuo „Magna Carta“ iki Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos.
3. Atpažinti pagrindinius žmogaus privatumo ir saugumo pažeidimus skaitmeninėje erdvėje.
4. Suprasti, kaip veikia duomenų rinkimo, sekimo ir skaitmeninio smurto mechanizmai.
5. Analizuoti, kaip duomenų apsauga susijusi su žmogaus teisėmis.
6. Vertinti savo pačių elgseną internete žmogaus teisių kontekste.

Ugdomos kompetencijos:

1. **Kultūrinė kompetencija:** gebėjimas suprasti žmogaus teisių vertę skirtinguose istoriniuose ir kultūriniuose kontekstuose.
2. **Pilietinė kompetencija:** gebėjimas suprasti ir ginti savo teises skaitmeninėje visuomenėje.
3. **Skaitmeninė kompetencija:** gebėjimas saugiai ir atsakingai naudotis skaitmeninėmis technologijomis, žinant apie privatumo apsaugą ir duomenų valdymą.

Pamokos uždavinių įgyvendinimas

Pamokos eiga	Mokymo(si) metodai arba formos		Užduočių atlikimo įvertinimo kriterijai	Mokymosi pasiekimų įvertinimo būdai
	Mokinių veikla	**Mokytojo veikla**		
1. Įvadas į temą. Vaizdas + klausimas: „Ar tikrai internete esi vienas?“	Stebi pateiktą vizualą (pvz., schemą apie tai, kaip mus seka platformos), atsako į klausimą, pasidalina patirtimi.	Parodo paveikslą ar schemą, užduoda klausimą „Ar esame vieni internete?“	Dalyvauja diskusijoje, dalijasi patirtimi	Žodinis atsakymas, įsitraukimas
2. Teorinė dalis. Kaip pažeidžiamos teisės skaitmeninėje erdvėje?	Užsirašo pagrindinius terminus, analizuoja pavyzdžius apie privatumo, duomenų apsaugos, skaitmeninio smurto pažeidimus.	Paaiškina sąvokas: teisė į privatumą, BDAR, sutikimo svarba, skaitmeninis smurtas. Parodo trumpus realius atvejus	Supranta pagrindines sąvokas, geba jas taikyti	Klausimai–atsakymai, dalyvavimas aptarime
3. Praktinė veikla. Atvejų analizė: „Kas atsitiko žmogaus teisėms šioje situacijoje?“	Dirba porose ar grupėse, analizuoja konkrečius atvejus (pvz., vartotojo sekimas be sutikimo, patyčios socialiniuose tinkluose, neteisėtas nuotraukų platinimas). Užpildo analizės lapą.	Pateikia 2–3 trumpus atvejus (su kontekstu), pateikia klausimų lapą, padeda analizuoti, skatina taikyti žmogaus teisių požiūrį.	Atpažįsta žmogaus teisių pažeidimą, siūlo sprendimus	Užduočių lapo analizė, žodinis pristatymas
4. Refleksija. Klausimas: „Ar internete gali būti saugu be taisyklių?“	Mąsto, dalijasi savo įžvalgomis. Užrašo vieną sakinį: „Po šios pamokos aš supratau, kad...“	Veda apibendrinančią diskusiją, renka mokinių įžvalgas, grįžta prie įvado klausimo	Geba susieti temą su savo patirtimi, išsako nuomonę	Refleksijos sakinys, dalyvavimas aptarime

Papildoma informacija mokytojui

1 DALIS: ĮVADAS Į TEMĄ. VAIZDAS + KLAUSIMAS: „AR TIKRAI INTERNETE ESI VIENAS?“

1. **Pradėkite pamoką nuo klausimo ant lentos arba skaidrėje: „Internete viskas nemokama, bet... kuo tu moki?“**

   Leiskite mokiniams trumpai pasvarstyti – užrašykite kelis jų atsakymus. Skatinkite spėlioti: reklama? dėmesiu? duomenimis?

2. **Pereikite prie gyvo eksperimento: „Kas jus seka dabar?“**

   Paprašykite mokinių paimti savo telefonus ir:

   - Atidaryti https://myactivity.google.com (jei turi Google paskyrą),
   - Pažiūrėti, kokią veiklą mato: naršymas, vietos, žiūrėti Youtube vaizdo įrašai, paieškos,
   - Užduokite šiuos klausimus:
     – „Kiek iš šios informacijos žinojote?“
     – „Kaip manote, ar jūs šiai stebėsenai davėte aiškų sutikimą?“

3. **Trumpai aptarkite jų reakcijas. Gali kilti nuostaba ar nejaukumas.**

Perėjimas prie temos: „Šiandien kalbėsime apie skaitmenines žmogaus teises – teisę į privatumą, saugumą ir orumą skaitmeninėje erdvėje. Pabandysime suprasti, ar jos iš tikrųjų saugomos taip, kaip turėtų būti.“

2 DALIS: TEORINĖ DALIS. KAIP PAŽEIDŽIAMOS TEISĖS SKAITMENINĖJE ERDVĖJE?

Tikslas – suteikti mokiniams pagrindinių žinių apie žmogaus teises skaitmeninėje erdvėje, aptarti jų pažeidimų formas bei teisės aktus, saugančius duomenis ir orumą internete.

Mokytojo veiklos aprašymas:

Skaitmeninėje erdvėje galioja tos pačios pagrindinės žmogaus teisės kaip ir realiame gyvenime. Tačiau jos čia susiduria su naujais iššūkiais. Labiausiai susijusios trys teisės:

1. **Teisė į privatumą** – kiekvienas turi teisę kontroliuoti, kokia informacija apie jį yra renkama ir naudojama. Tai apima vardą, nuotrauką, pokalbius, buvimo vietą ir naršymo istoriją.
2. **Teisė į saugumą** – teisė būti apsaugotam nuo psichologinio ar emocinio smurto, apgaulės, grėsmių ar persekiojimo internete.
3. **Teisė į orumą** – internete neturi būti toleruojami žeminantys, niekinantys, įžeidžiantys komentarai ar vaizdai.

Paaiškinkite dvi pagrindines pažeidimų sritis:

1. **Duomenų apsaugos pažeidimai**

- Interneto svetainės ir socialinės platformos (pvz., „YouTube“, „Instagram“, „TikTok“) renka asmens duomenis: paieškos istoriją, paspaudimus, vietovę, net nuotraukų turinį.
- Daugelis mokinių automatiškai spaudžia „Sutinku su slapukais“ – tai leidžia sekti jų veiklą.
- Šie duomenys naudojami reklamos tikslais arba perduodami trečiosioms šalims.
- BDAR (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas) Europos Sąjungoje gina vartotojų duomenis. Kiekvienas turi teisę žinoti, kas, kodėl ir kaip naudoja jų informaciją.

Pavyzdys:

2023 m. „TikTok“ buvo nubaustas 345 mln. eurų bauda už vaikų (iki 13 m.) duomenų rinkimą be tėvų leidimo. Tai parodė, kad net populiariausios programėlės pažeidžia duomenų apsaugos principus.

2. **Kibernetinis smurtas**

- Tai ne tik patyčios komentaruose – tai ir grasinimai, įžeidžiantys memai, netikros paskyros, melagingų gandų skleidimas.
- Smurtas dažnai slepiasi „juokeliuose“, bet palieka realias pasekmes – nerimą, streso būsenas, vengimą dalyvauti klasės gyvenime.

Pavyzdys:

„Vaikų linija“ Lietuvoje sulaukia šimtų skambučių iš paauglių, kurie patiria spaudimą internete dėl išvaizdos, sekimo, melagingų žinučių.

Užduotis: Sąvokų iššūkis: ar supranti, ką tai reiškia tau?

1.

Ant atskirų lapų (arba skaidrėje) pateikite 6–8 svarbiausias pamokos sąvokas:

- Privatumas
- Asmens duomenys
- BDAR
- Duomenų rinkimas
- Kibernetinis smurtas
- Skaitmeninis orumas

2.

Kitoje kortelėje – **praktiniai pavyzdžiai**, kuriuos mokiniai turi sujungti su sąvokomis:

- „Mano buvimo vieta rodoma draugams programėlėje be mano leidimo.“
- „Turiu teisę, kad mano duomenys nebūtų perduoti reklamos bendrovėms.“
- „Klasiokas sukūrė netikrą profilį ir juokiasi iš kitų.“
- „Kai registruojuosi žaidime, prašoma nurodyti vardą, el. paštą ir gimimo datą.“
- „Socialinis tinklas renka duomenis: ką spaudžiu, kiek laiko žiūriu, ką mėgstu.“

Veiklos eiga:

1.

Grupinis poravimas:

- Mokiniai dirba poromis arba grupėmis.
- Turi **sujungti sąvoką** su atitinkamu **pavyzdžiu**.
- Kai kurie pavyzdžiai gali tikti kelioms sąvokoms – svarbu paaiškinti, kodėl pasirinko.

2.

Sąvokų kelionė (lentos/sienos plakatas):

- Po susiejimo kiekviena grupė priklijuoja sąvoką ant klasės sienos ar lentoje.
- Po ja ranka užrašo sakinį ar žodį, ką ši sąvoka reiškia jiems asmeniškai.

Pvz.: „BDAR – teisė būti saugiam, kai naršau.“ „Privatumas – kad niekas neįjstų į mano žinutes.“

Rezultatas:

- Mokiniai ne tik įsimena sąvokas, bet ir įprasmina jas savo kalba.
- Sukuriama gyva „žmogaus teisių skaitmeniniame pasaulyje“ lenta, prie kurios galima grįžti vėliau.

3 DALIS – PRAKTINĖ VEIKLA. ATVEJŲ ANALIZĖ: „KAS ATSITIKO ŽMOGAUS TEISĖMS ŠIOJE SITUACIJOJE?“

Tikslas – padėti mokiniams atpažinti konkrečius žmogaus teisių pažeidimus internete, gilinti sąvokų supratimą ir taikyti jas realiose (ar realistiškai sukurtose) situacijose.

Mokytojo veiklos aprašymas:

1. Paruoškite **4 atvejų aprašymus**.

2. Padalinkite klasę į **4 grupes**.

3. Kiekviena grupė gauna po **vieną situaciją** ir užduotį ją išanalizuoti pagal klausimų struktūrą.

Grupių darbo instrukcija. Kiekviena grupė pildo lentelę.

Analizės punktas	Grupės atsakymai
Kas įvyko?	
Kokios teisės buvo pažeistos?	
Kuri sąvoka (iš teorijos dalies) tai apibūdina?	
Kaip šioje situacijoje turėtų būti elgiamasi, kad teisės nebūtų pažeistos?	
Kokios gali būti pasekmės šiam žmogui?	
Simbolinis vaizdas / piešinys: kaip atrodytų ši pažeista teisė?	

Pavyzdiniai atvejai:

Situacija 1 – Mokyklos bendruomenės narys patalpina Instagrame bendraklasio nuotrauką, prie kurios prirašytas įžeidžiantis tekstas. Nuotrauka plinta, ją mato ir kiti mokyklos mokiniai.

Situacija 2 – Mokinė gauna keletą žinučių iš nepažįstamo asmens, kuris komentuoja jos nuotraukas, siūlo susitikti, vėliau siunčia nepageidaujamus vaizdus. Ji bijo apie tai pranešti mokytojui.

Situacija 3 – Mokinys parsisiunčia žaidimą, kuris prašo prieigos prie kontaktų, vietos, mikrofono ir kamerų. Jis viskam automatiškai sutinka, norėdamas kuo greičiau pradėti žaisti.

Situacija 4 – Mokykloje išplinta gandas, kad vienas mokinys parašė anoniminį komentarą po mokytojo straipsniu. Sukuriama netikra paskyra jo vardu, kuri platina neigiamas žinutes.

4 DALIS. REFLEKSIJA. KLAUSIMAS: „AR INTERNETE GALI BŪTI SAUGU BE TAISYKLIŲ?“

Interaktyvi refleksija: „Saugus ar laisvas? Rinkis poziciją!“.
Refleksinis klausimas: „Ar internete gali būti saugu be taisyklių?“

Mokytojo veiklos instrukcija:

1. Paruoškite klasės erdvę:

- Vieną klasės pusę pažymėkite žodžiu **„TAIP“** (sutinku, kad gali būti saugu be taisyklių).
- Kitą – **„NE“** (manai, kad be taisyklių saugumas neįmanomas).
- Vidurį – **„NESU TIKRAS“**.

Teiginiai:

1. Privatumas internete priklauso nuo mano paties elgesio.
2. Geriau turėti visišką laisvę internete, net jei dėl to renkami mano duomenys.
3. Man nesvarbu, kad platformos renka informaciją apie mane – neturiu ko slėpti.
4. Kibernetinis smurtas paveikia taip pat stipriai kaip ir realus.
5. Esu sutikęs su interneto taisyklėmis jų neskaitęs.
6. Internete nesijaučiu toks pat saugus kaip realiame pasaulyje.
7. Socialiniai tinklai turėtų būti atsakingi už tai, kas juose vyksta.
8. Valstybė turi teisę riboti socialinių tinklų veiklą, jei pažeidžiamos žmonių teisės.
9. Duomenų apsaugos taisyklės (pvz., BDAR) realiai padeda apsaugoti vartotojus.
10. Žinau, kaip apsisaugoti nuo skaitmeninio smurto ir duomenų nutekėjimo.

2. Kai mokiniai pasirenka poziciją, klausk jų:

- „Kodėl pasirinkai šią pusę?“
- „Kas galėtų pasikeisti tavo nuomonę?“
- „Kokį pavyzdį turi galvoje?“

3. Papildomas iššūkis:

- Leisk mokiniams **persikelti į kitą poziciją**, jei kažkieno argumentas pakeitė jų nuomonę.
- Tai sustiprina įsiklausymą, refleksiją ir empatiją.

Šaltiniai

Teorinė medžiaga ir duomenys:

1. Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas (GDPR) https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection_en
2. MyActivity.Google.com https://myactivity.google.com/
3. Saugusinternetas.lt https://www.saugusinternetas.lt
4. Freedom on the Net 2023 https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-10/Freedom-on-the-net-2023-DigitalBooklet.pdf
5. Žmogaus teisių stebėjimo institutas (ŽTSI) https://hrmi.lt/
6. Vaikų linija / emocinė sauga internete https://www.vaikulinija.lt

ISTORIJA

11 klasė

PAMOKOS TEMA

Žmogaus teisės istorijoje: kelias nuo laisvės pažado iki priespaudos ir atgimimo

Mokymosi uždaviniai:

1. Atpažinti pagrindinius istorinius žmogaus teisių raidos etapus nuo „Magna Carta“ iki Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos.
2. Paaiškinti, kaip istoriniai įvykiai (holokaustas, apartheidas, sovietinė priespauda) atskleidžia žmogaus teisių pažeidimus.
3. Palyginti skirtingus istorinius kontekstus, aiškinantis, kaip ir kodėl žmogaus teisės buvo ribojamos.
4. Vertinti žmogaus teisių idėjos reikšmę šiandienos visuomenei, remiantis istoriniais pavyzdžiais.

Ugdomos kompetencijos:

1. **Kultūrinė kompetencija:** gebėjimas suprasti žmogaus teisių vertę skirtinguose istoriniuose ir kultūriniuose kontekstuose.
2. **Pilietinė kompetencija:** febėjimas vertinti istorinių įvykių įtaką žmogaus teisių raidai ir suvokti pilietinės atsakomybės svarbą demokratinėje visuomenėje.
3. **Pažinimo kompetencija:** gebėjimas analizuoti istorinius šaltinius, vertinti priežastinius ryšius ir padarinius, susijusius su žmogaus teisių pažeidimais.

Pamokos uždavinių įgyvendinimas

Pamokos eiga	Mokymo(si) metodai arba formos		Užduočių atlikimo įvertinimo kriterijai	Mokymosi pasiekimų įvertinimo būdai
	Mokinių veikla	**Mokytojo veikla**		
1. Įvadas į temą. Vizualinis susidomėjimas: „Ką reiškia netekti teisių?“	Stebi istorinę nuotrauką (pvz., žydų getas, apartheidas, sovietinis lageris). Dalyvauja diskusijoje apie tai, kokios teisės pažeidžiamos.	Parodo stiprų istorinį vaizdą (pvz., žmonės už spygliuotos vielos). Užduoda klausimą: „Ką reiškia būti be savo teisių?“, inicijuoja trumpą diskusiją.	Gebėjimas susieti emocinį vaizdą su istorinėmis situacijomis.	Žodinis komentaras ar dalyvavimas diskusijoje
2. Teorinė dalis. Laiko juosta: žmogaus teisių raidos istorija	Sudaro žmogaus teisių raidos laiko juostą: Magna Carta, Anglijos teisių bilis, Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracija, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija.	Pateikia pagrindinius dokumentus ir jų datavimą. Trumpai komentuoja jų reikšmę. Padalina mokiniams datos-korteles, jie grupėje sukuria laiko juostą.	Gebėjimas chronologiškai išdėstyti svarbiausius dokumentus ir apibūdinti jų reikšmę.	Grupinis darbas – teisingai sudėliota laiko juosta, trumpos pastabos šalia dokumentų
3. Praktinė veikla. Atvejų analizė: kai teisės buvo atimtos	Grupėse analizuoja 3 atvejus: Holokaustas, Apartheidas Pietų Afrikoje, Sovietinė priespauda. Atsako į klausimus: Kokios teisės buvo pažeistos? Kokie padariniai žmonėms? Ar visuomenė reagavo?	Paskirsto mokiniams analizės temas. Pateikia atvejų aprašus ar šaltinius. Kiekvienai grupei padeda struktūruoti atsakymus. Skatina susieti su žmogaus teisių principais.	Gebėjimas identifikuoti žmogaus teisių pažeidimus ir įvertinti jų padarinius.	Grupinis pristatymas, struktūruotas atsakymų lapas, žodinė refleksija
4. Refleksija. Klausimas: „Kodėl žmogaus teisės nėra savaime duotos?“	Atsako raštu ar žodžiu į klausimą: „*Ką reiškia saugoti žmogaus teises šiandien?*“	Pateikia refleksinį klausimą. Apibendrina pamoką, pabrėžia, kad žmogaus teisės turi būti ginamos nuolat.	Gebėjimas reflektuoti žmogaus teisių vertę ir aktualumą remiantis istoriniu kontekstu	Rašytinė ar žodinė refleksija, diskusija klasėje.

Papildoma informacija mokytojui

1 DALIS: ĮVADAS Į TEMĄ. VIZUALINIS SUSIDOMĖJIMAS: „KĄ REIŠKIA NETEKTI TEISIŲ?“

„Įsivaizduokite, kad vieną dieną pabundate ir jums nebeleidžiama laisvai kalbėti. Neleidžiama eiti į darbą, nes priklausote „neteisingai“ grupei. Jūsų šeima išvežama be teismo, jūs uždaromi be kaltinimų. Nėra kur skųstis, nėra kas gina – nes teisės neegzistuoja.

Tai ne mokslinė fantastika. Tai istorija. Ir ne tolima – kai kuriais atvejais vos prieš kelis dešimtmečius. Šiandien mūsų pamoka – apie žmogaus teises. Apie jų kilmę, jų raidą, bet ir apie tą laiką, kai žmonės jas prarado. Apie pažadus, kurie buvo sulaužyti. Ir apie atgimimą, kai pasaulis vėl ištarė: „kiekvienas žmogus turi orumo vertas teises“.

Žingsnis 1: Vaizdo analizė

Parodykite stiprų vaizdą (pvz.):

Žydų šeima gete (pvz., prie geto vartų su lagaminais)

https://www.gettyimages.com/search/2/image?sort=mostpopular&phrase=Jewish%20family%20in%20the%20ghetto&license=rf%2Crm

Spalvotoji šeima prieš ženklą „tik baltiesiems“ (apartheidas)

https://www.gettyimages.com/search/2/image?phrase=apartheid&sort=mostpopular&license=rf%2Crm

Politinis kalinys sovietiniame lageryje

https://www.gettyimages.com/photos/soviet-gulag?utm_source=chatgpt.com

Klausimai mokiniams:

- Ką matote šioje nuotraukoje?
- Kaip jaučiasi šie žmonės?
- Kokias teises jie, jūsų manymu, yra praradę?
- Ar jie gali pasirinkti, kur gyventi, su kuo kalbėti, kur mokytis?

Žingsnis 2: Pagrindinis klausimas į temą

„Per šią pamoką aiškinsimės, kaip žmogaus teisės vystėsi istorijoje – nuo laisvės pažado iki tamsiausių jos praradimo momentų. Ką reiškia, kai teisės yra – ir kai jų nėra.“

Užrašoma ant lentos / skaidrės:
„Kodėl žmogaus teisės nėra savaime duotos?“

2 DALIS: TEORINĖ DALIS. LAIKO JUOSTA: ŽMOGAUS TEISIŲ RAIDOS ISTORIJA

1 žingsnis: Įvadas į sąvoką „žmogaus teisės“

Mokytojas trumpai primena: *„Žmogaus teisės – tai teisės, kurios priklauso kiekvienam vien dėl to, kad jis žmogus. Bet istorijoje šis suvokimas atsirado palaipsniui.“*

2 žingsnis: Laiko juostos kūrimas

Klasė dirba grupėmis. Kiekviena grupė gauna po dokumento kortelę – dokumento pavadinimas, data, trumpas aprašymas, viena iliustracija (jei įmanoma). Jų užduotis: suprasti, kokią teisę įtvirtina šis dokumentas, ir perteikti ją savo žodžiais.

Laiko juostos kūrimo lentelė (mokinių pildymui)

Dokumentas	Metai	Kokią naują teisę/laisvę šis dokumentas įtvirtina?	Kaip tai pakeitė žmonių gyvenimą tuo metu?
Magna Carta (Didžioji laisvių chartija)	1215		
Anglijos teisių bilis	1689		
Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija	1789		
Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (JT)	1948		

Naudojimas pamokoje:

- Kiekviena grupė gauna vieną dokumentą ir užpildo dvi paskutines lentelės skiltis.
- Po to klasė kartu sudėlioja bendrą laiko juostą ant lentos / sienos / skaidrės, pasidalindama savo įžvalgomis.

3 DALIS – PRAKTINĖ VEIKLA. ATVEJŲ ANALIZĖ: „KAI TEISĖS BUVO ATIMTOS“

Klasė suskirstoma į 3 grupes, kiekviena analizuoja vieną atvejį:

Grupė	Atvejis	Aprašymas
1 grupė	Holokaustas (1933–1945)	Nacistinės Vokietijos vykdytas sistemingas žydų (ir kitų grupių) persekiojimas ir genocidas.
2 grupė	Apartheidas Pietų Afrikoje (1948–1994)	Rasinės segregacijos politika, kurioje juodaodžiai neturėjo lygių teisių su baltaodžiais.
3 grupė	Sovietinė priespauda (XX a. vid.)	Politinių oponentų persekiojimas, laisvės ribojimai, lageriai, priverstinė emigracija, cenzūra.

Kiekviena grupė gauna trumpą aprašą ir klausimų lapą.

Atvejų analizės struktūra (mokinių užduočių lapas)

Grupės numeris: _____ **Istorinis atvejis:** _____

1. KOKIOS ŽMOGAUS TEISĖS BUVO PAŽEISTOS?

Išvardinkite bent 3 žmogaus teises, kurios buvo pažeistos šiame istoriniame kontekste.
(Pvz.: teisė į gyvybę, teisė į lygiateisiškumą, teisė į laisvę ir saugumą...)

1. _____
2. _____
3. _____

2. KAIP TAI BUVO PATEISINAMA?

Kaip tuo metu buvo aiškinama ar pagrindžiama tai, kad šie žmonės neteko teisių?

3. PASEKMĖS ŽMONĖMS

Kokias pasekmes patyrė žmonės, kuriems buvo atimtos teisės? (Galvok apie fizines, emocines, socialines, kultūrines...)

4. AR KAS NORS BANDĖ PRIEŠINTIS?

Ar buvo žmonių ar organizacijų, kurie kovojo prieš šią sistemą? Ką jie darė?

5. KOKIA IŠMOKTA PAMOKA?

Kokią pamoką šis atvejis mums palieka šiandien? Kaip jis gali padėti suprasti žmogaus teisių svarbą?

6. SIMBOLINIS PIEŠINYS ARBA METAFORA

Nupieškite arba aprašykite simbolį, vaizdą ar metaforą, kuri perteiktų šio atvejo esmę.

Pvz.: nutrūkę antrankiai, tuščias suolas, įskilęs veidrodis, uždarytos durys, nutrinta teisės deklaracija...

4 DALIS. REFLEKSIJA. KLAUSIMAS: „KODĖL ŽMOGAUS TEISĖS NĖRA SAVAIME DUOTOS?“

Tikslas – padėti mokiniams apmąstyti, kaip istoriniai pavyzdžiai parodė, kad žmogaus teisės atsirado palaipsniui, buvo iškovotos ir reikalauja nuolatinės apsaugos. Ši refleksija skatina suprasti, kad net šiandien žmogaus teisės gali būti pažeidžiamos, jei jas laikysime savaime suprantamomis.

Klausimai refleksijai:

- Kodėl žmogaus teisės nėra savaime duotos?
- Ką šiandien reiškia turėti teisę balsuoti, mokytis, laisvai reikšti savo nuomonę?
- Kas istorijoje parodė, kad šios teisės gali būti atimtos?
- Ar žmogaus teisės visada priklausė visiems? Ką rodo mūsų nagrinėti atvejai?
- Kas atsitinka, kai visuomenė nustoja ginti žmogaus teises?
- Kaip manai, ar ir šiandien pasaulyje (ar Lietuvoje) yra žmonių, kurių teisės pažeidžiamos?

Šaltinių sąrašas

1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights
2. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) https://www.unhcr.org
3. United States Holocaust Memorial Museum https://www.ushmm.org
4. Apartheid Museum (South Africa) https://www.apartheidmuseum.org
5. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras https://www.genocid.lt

PILIETINIS UGDYMAS

11 klasė

PAMOKOS TEMA

Lygios galimybės dirbti ir gyventi oriai – kiekvieno žmogaus teisė

Mokymosi uždaviniai:

1. Suprasti teisės į darbą, orų gyvenimą ir lygių galimybių reikšmę žmogaus teisių kontekste.
2. Atpažinti skurdo, nedarbo ir diskriminacijos sąsajas su žmogaus orumo pažeidimu.
3. Analizuoti, kaip ekonominiai veiksniai daro įtaką žmogaus teisėms skirtingose socialinėse grupėse.
4. Pateikti argumentuotą nuomonę apie lygių galimybių užtikrinimą šiuolaikinėje visuomenėje.
5. Vertinti konkrečius atvejus remiantis žmogaus teisių principais ir ekonominiais duomenimis.

Ugdomos kompetencijos:

1. **Pilietiškumo kompetencija:** Gebėjimas suprasti, kaip žmogaus teisės susijusios su darbu, orumu ir lygiomis galimybėmis visuomenėje.
2. **Pažinimo kompetencija:** Gebėjimas analizuoti ekonominius ir socialinius reiškinius, grindžiant juos faktais ir priežastiniais ryšiais.
3. **Komunikavimo kompetencija:** Gebėjimas argumentuotai reikšti nuomonę, remiantis žmogaus teisių principais ir konkrečiais pavyzdžiais.
4. **Socialinė kompetencija:** Gebėjimas atpažinti nelygybę, diskriminaciją ir skurdą kaip socialines problemas ir siūlyti galimus sprendimo būdus.

Pamokos uždavinių įgyvendinimas

Pamokos eiga	Mokymo(si) metodai arba formos		Užduočių atlikimo įvertinimo kriterijai	Mokymosi pasiekimų įvertinimo būdai
	Mokinių veikla	Mokytojo veikla		
Įvadas į temą. Pasiūlymas: situacijos skaitymas „Darbo pokalbis, kurio nebuvo“	Klausosi, skaito situaciją, išsako savo pradinę nuomonę apie tai, kodėl žmogus negavo darbo	Pristato pamokos temą, pateikia trumpą situaciją (pvz., žmogus nepriimtas į darbą dėl amžiaus, lyties ar sveikatos), kviečia mokinius įžanginei diskusijai	Įsitraukimas, gebėjimas įvardyti galimą diskriminaciją ar nelygias sąlygas	Žodinė refleksija, diskusijos stebėjimas
Teorinė dalis. Sąvokos: teisė į darbą, orus gyvenimas, socialinė nelygybė, diskriminacija	Užsirašo sąvokas, pateikia pavyzdžių iš savo aplinkos, diskutuoja, užduoda klausimų	Aiškina sąvokas remdamasis žmogaus teisių dokumentais (pvz., Visuotinė žmogaus teisių deklaracija), pateikia faktų apie nedarbą ir skurdą Lietuvoje ir pasaulyje	Gebėjimas suprasti ir vartoti sąvokas realiuose kontekstuose	Klausimų-atsakymų metu vertinama sąvokų supratimo gylis
Praktinė veikla. Grupinis tyrimas: „Kas stabdo žmones nuo oraus darbo šiandien?“	Grupėse tiria vieną iš temų: diskriminacija dėl amžiaus, lyties, negalios, etninės kilmės; nedarbas jaunimo tarpe; skurdas dirbantiems. Rengia trumpą pristatymą	Skirsto grupes, pateikia temas, padeda tyrimo eigoje, stebi darbą, komentuoja išvadas	Gebėjimas pritaikyti žinias, argumentuoti, dirbti bendradarbiaujant	Grupinių pristatymų vertinimas pagal turinio pagrįstumą ir struktūrą
Refleksija. Klausimas: „Ar gyvenimo kokybę nulemia tik ekonomika?“	Atsako raštu ar žodžiu, išsako poziciją, įvardija, kokios žmogaus teisės pažeidžiamos, kai nėra lygių galimybių	Veda diskusiją, formuluoja apibendrinančius klausimus, grįžta prie įvado, siūlo susimąstyti, kaip užtikrinti orų gyvenimą visiems	Gebėjimas susieti žinias su vertybiniu vertinimu ir savo požiūriu	Savirefleksija, vertybinio požiūrio įvardijimas per diskusiją ar trumpą atsakymą

Papildoma informacija mokytojui

1 DALIS: ĮVADAS Į TEMĄ. PASIŪLYMAS: SITUACIJOS SKAITYMAS „DARBO POKALBIS, KURIO NEBUVO“

Tikslas – padėti mokiniams emociškai įsitraukti į temą per realistišką, kasdienę situaciją, susieti ją su lygybės, žmogaus orumo ir diskriminacijos klausimais, skatinti diskusiją bei iškelti pagrindinį pamokos klausimą: *ar visi turime vienodas galimybes dirbti ir gyventi oriai?*

Situacijos **„Darbo pokalbis, kurio nebuvo“** tekstas:

Lina, 27 metų moteris su klausos negalia, baigusi universitetą ar kolegiją ir turinti darbo patirties, kandidatuoja į biuro administratoriaus pareigas. Jos CV atitiko visus reikalavimus, motyvacinis laiškas buvo stiprus. Tačiau po pokalbio telefonu darbdavys jai parašė el. laišką: „Dėkojame, bet pasirinkome kandidatą, kuris geriau tinka komandai.“ Po kelių dienų Lina pamatė, kad ta pati pozicija vėl įkelta į darbo paieškų platformą. Ji niekada negavo atgalinio ryšio.

Diskusijos klausimai mokiniams:

1. Ką jūs manote apie šią situaciją?
2. Ar tai tiesiog darbdavio pasirinkimas, ar galima įžvelgti diskriminaciją?
3. Kas Linos atveju galėjo paveikti sprendimą? (negalios, stereotipų, aplinkos nepritaikymo veiksniai)
4. Ar darbdaviai privalo užtikrinti lygias galimybes visiems kandidatams? Kodėl tai svarbu?
5. Kaip manote – ar tai žmogaus teisių klausimas, ar tik darbo rinkos realybė?

Mokytojo paaiškinimas:

„Teisė į darbą – tai ne privilegija, o viena iš pagrindinių žmogaus teisių. Ji įtvirtinta ne tik Lietuvos Konstitucijoje, bet ir tarptautiniuose dokumentuose. Bet kas nutinka, kai žmonės negali ja pasinaudoti dėl diskriminacijos, stereotipų ar sistemos barjerų? Tuomet pažeidžiamas ne tik jų profesinis kelias – pažeidžiamas ir jų orumas.“

Pabaigoje mokytojas gali įvesti pamokos temą:

„Šiandien nagrinėsime, ar iš tiesų visi žmonės turi vienodas galimybes dirbti ir gyventi oriai. Ar tai ekonomikos klausimas, ar žmogaus teisių problema?“

2 DALIS: TEORINĖ DALIS. SĄVOKOS: TEISĖ Į DARBĄ, ORUS GYVENIMAS, SOCIALINĖ NELYGYBĖ, DISKRIMINACIJA

Pamokos eiga:

Žingsnis 1: Sąvokų žemėlapis

Ant lentos / skaidrėse / lapuose mokytojas užrašo / rodo 5 sąvokas:

Teisė į darbą	Orus gyvenimas	Socialinė nelygybė	Skurdas	Diskriminacija

Klausimas mokiniams (porose arba grupėje): *„Pasirinkite vieną sąvoką ir pabandykite paaiškinti ją paprastais žodžiais. Kur ją esate girdėję? Kaip ji pasireiškia realiame gyvenime?“*

Diskusija: Po 2–3 min. paprašykite kelių mokinių pasidalinti mintimis. Tuomet mokytojas paaiškina kiekvieną sąvoką **trumpai, su aktualiais pavyzdžiais**.

2 žingsnis: „Tiesa ar mitas?“

Mokytojas pateikia teiginius, o mokiniai kelia rankas / balsuoja / naudoja korteles: TIESA arba MITAS.

Teiginys	Teisingas atsakymas
Lietuvoje visi turi vienodas galimybes įsidarbinti	MITAS
Skurdas kartais ištinka net dirbančius žmones	TIESA
Moterų vidutinis atlyginimas Lietuvoje yra lygus vyrų	MITAS

Mokytojo paaiškinimas: po kiekvieno teiginio trumpai paaiškina, kodėl taip yra, pateikia aktualius statistinius duomenis.

3 žingsnis: Klausimas-problema „Ar galimybė dirbti ir oriai gyventi priklauso tik nuo žmogaus pastangų?“

Mokytojo tikslas: skatinti skirtingas nuomones, parodyti, kad socialinės ir ekonominės sąlygos daro įtaką ne mažiau nei asmeninės pastangos.
Mokinių užduotis: 2–3 min. individualiai pagalvoti ir parašyti 1 sakinį. Tada pasidalinti poroje ar su grupe.

Apibendrinimas mokytojo žodžiais: *„Kai kalbame apie darbą ir pajamas, kalbame ne tik apie ekonomiką. Kalbame apie žmogaus teisę būti matomam, vertinamam ir oriai gyventi. Kai tų galimybių nėra – pažeidžiamos ne tik teisės, bet ir žmogaus orumas.“*

3 DALIS – PRAKTINĖ VEIKLA. GRUPINIS TYRIMAS: „KAS STABDO ŽMONES NUO ORAUS DARBO ŠIANDIEN?

Tikslas – padėti mokiniams gilintis į konkrečias kliūtis darbo rinkoje, susieti jas su žmogaus teisėmis, lavinti tyrimo, analizės ir pristatymo įgūdžius.

Pamokos eiga:

1. Mokiniai suskirstomi į **4 grupes**. Kiekviena grupė tiria vieną iš šių temų:

Grupė	Tyrimo tema
1	Diskriminacija darbo rinkoje (dėl amžiaus, lyties, negalios, tautybės ir kt.)
2	Jaunimo nedarbas ir patirties reikalavimai
3	Mažas darbo užmokestis ir „dirbančiųjų skurdas“
4	Nepritaikyta darbo aplinka ir darbo sąlygų nelygybė

2. Grupės gauna paruoštą užduočių lapą su šiais klausimais:

- Aprašykite, kaip ši problema pasireiškia.
- Kaip ši problema pažeidžia žmogaus teisę į darbą ir orų gyvenimą?
- Pateikite 1–2 realius pavyzdžius (girdėtus ar įsivaizduojamus).
- Ką, jūsų nuomone, turėtų daryti:
  - valstybė?
  - darbdaviai?
  - patys žmonės?
- Koks jūsų pasiūlymas visuomenei – ką turime keisti?

Mokytojas vaikšto tarp grupių, padeda, užduoda papildomų klausimų, stebi darbą.

3. Grupių pristatymai (po 3 min. kiekvienai)

- Grupės pristato diskusijos rezultatus: apibendrina problemą, pateikia pavyzdį, siūlo sprendimą.
- Mokytojas reflektuoja, užduoda jungiamuosius klausimus, pvz.:
  - „Ar šios problemos viena nuo kitos priklauso?“
  - „Ką reiškia „lygios galimybės“ šiose situacijose?“
  - „Kokios vertybės pažeidžiamos?“

4. REFLEKSIJA. KLAUSIMAS: AR GYVENIMO KOKYBĘ NULEMIA TIK EKONOMIKA?

Klausimas diskusijai: „Ar gyvenimo kokybę nulemia tik ekonomika?“

Mokytojas paaiškina klausimo prasmę: „Pagalvokite – ar pajamos, BVP, vartojimas tikrai nusako, ar žmogus gyvena oriai? O gal yra ir kitų dalykų, kurie kuria gyvenimo kokybę?“

Preliminarus atsakymas: „Taip, ekonomika – svarbus veiksnys. Jei neturime pinigų, galime jaustis nesaugiai, neturėti galimybės mokytis, gydytis ar patenkinti pagrindinius poreikius. Bet vien ekonomikos neužtenka. „Gyvenimo kokybę kuria ir tokie dalykai kaip pagarba, orumas, galimybė būti išgirstam, priimtam, kurti savo gyvenimą be baimės ar diskriminacijos. Jei žmogus gyvena visuomenėje, kurioje bijo būti savimi, jaučiasi nereikalingas, nepastebėtas – net ir turėdamas pinigų jis gali jaustis labai prastai. Todėl žmogaus teisės yra esminė gyvenimo kokybės dalis: teisė dirbti, būti gerbiamam, turėti balsą, būti apsaugotam nuo diskriminacijos. Gyvenimo kokybė – tai ir mūsų ryšiai, bendruomenė, orumas, saviraiška, galimybė dalyvauti. Tai ne tik ekonomikos rezultatas – tai visos visuomenės brandos ženklas.

Šaltiniai:

1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948) https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights
2. JT Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (1966) https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija20220522.htm
4. Lietuvos statistikos departamentas https://osp.stat.gov.lt
5. Europos lygybės institutas (EIGE) https://eige.europa.eu
6. Pasaulio bankas ir JT duomenys apie globalinį skurdą https://data.worldbank.org/topic/poverty
7. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba https://lygybe.lt

PAMOKOS TEMA

Žmogaus teisės skaitmeniniame pasaulyje

Mokymosi uždaviniai:

1. Paaiškinti, kas yra skaitmeninio privatumo teisė ir kokiomis formomis ji gali būti pažeista.
2. Atpažinti pavyzdžius, kai skaitmeninės technologijos daro įtaką žmogaus teisėms (pvz., duomenų rinkimas, dezinformacija, stebėjimas).
3. Kritiškai vertinti informacijos rinkimo internete etiką.
4. Įvardyti būdus, kaip apsaugoti savo skaitmenines teises.

Ugdomos kompetencijos:

1. **Skaitmeninė kompetencija:** atsakingas ir kritiškas technologijų naudojimas, duomenų apsaugos supratimas.
2. **Pilietiškumo kompetencija:** žinios apie teises, pareigas ir demokratinius procesus taikymas skaitmeninėje erdvėje.
3. **Kritinio mąstymo kompetencija:** gebėjimas analizuoti informaciją, atpažinti manipuliatyvią ar klaidinančią komunikaciją.

Pamokos uždavinių įgyvendinimas

Pamokos eiga	Mokymo(si) metodai arba formos		Užduočių atlikimo įvertinimo kriterijai	Mokymosi pasiekimų įvertinimo būdai
	Mokinių veikla	**Mokytojo veikla**		
1. Pamokos įvadas. Diskusija apie tai, kokios teisės galioja internete.	Dalyvauja diskusijoje apie teises skaitmeninėje erdvėje.	Atviri klausimai, minčių lietus	Mokinys aktyviai dalyvauja, pateikia bent vieną asmeninį pavyzdį	Stebėjimas, mokytojo komentaras
2. Trumpa teorinė dalis apie skaitmenines teises (privatumas, duomenų apsauga, saviraiškos laisvė).	Užsirašo sąvokas, pateikia pavyzdžių iš savo aplinkos, diskutuoja, užduoda klausimų.	Mokytojo pristatymas su vizualais. Pristato teorinę medžiagą, pateikia realius pavyzdžius.	Gebėjimas atskirti pagrindines skaitmenines teises	Klausimynas arba trumpa apklausa
3. Darbas grupėse: situacijų analizė (pvz., ar leidžiama stebėti mokinius per kameras? ar etiška naudoti "cookies" be sutikimo?).	Analizuoja situacijas grupėse.	Grupinė diskusija, situacijų kortelės. Moderuoja grupinį darbą ir diskusijas. Padeda mokiniams susieti pamokos temą su asmenine ir pilietine atsakomybe. **Diskusijos tikslai:** • Atpažinti skaitmeninių teisių pažeidimus • Pritaikyti turimas žinias realiose situacijose • Ugdyti kritinį mąstymą, empatiją, argumentuotą poziciją.	Gebėjimas pagrįsti savo nuomonę, remiantis teisėmis ir etika	Grupinė refleksija, savęs vertinimo lapas
4. Pamokos refleksija: kaip apsaugoti savo teises internete? Ką gali daryti kiekvienas?	Reflektuoja apie asmeninį elgesį internete ir galimus pokyčius.	Refleksinis ratas, rašytinė mini refleksija. Vertina mokinių įsitraukimą, gebėjimą taikyti žinias bei pateikti argumentuotą nuomonę.	Asmeniškai pritaikytas sprendimas (pvz., naudoti slaptažodžių tvarkyklę)	Trumpas parašymas arba pokalbis

Papildoma informacija mokytojui

1 DALIS: KLAUSIMAI DISKUSIJAI

1. Kokias savo teises internete galėtumėte įvardinti? (pvz., teisė į privatumą, teisė į saviraišką, teisė nebūti persekiojamam)
2. Ar internete galioja tokios pačios teisės kaip ir realiame gyvenime? Kodėl taip arba kodėl ne?
3. Kas sukelia pažeidžiamumą ir nesaugumą internete?
4. Kas turėtų būti atsakingas už žmogaus teisių apsaugą internete – valstybė, platformos, patys vartotojai?
5. Kaip skirtingos visuomenės grupės (jaunimas, senjorai, neįgalieji) saugomi internetinėje erdvėje? Dėl ko tai svarbu?
6. Dalinuosi informacija socialiniuose tinkluose. Kaip galiu pažeisti kitų žmonių teises?
7. Kada laisvė internete gali tapti pavojinga?
8. Mokykla riboja jūsų veiklą telefonuose ir internete. Kur ribos tarp saugumo ir privatumo?

2 DALIS: SKAITMENINĖS TEISĖS – TEORINĖ MEDŽIAGA MOKYTOJUI

Skaitmeninės žmogaus teisės – tai tradicinės žmogaus teisės (pvz., teisė į privatumą, saviraišką, orumą), kurios taikomos skaitmeninėje erdvėje: internete, socialiniuose tinkluose, virtualiose bendruomenėse. Jos tampa vis svarbesnės, nes daug gyvenimo sričių persikelia į virtualią aplinką.

1. Teisė į privatumą ir duomenų apsaugą

Ką reiškia? – asmuo turi teisę kontroliuoti, kas, kada ir kaip naudoja jo asmens duomenis: vardą, el. paštą, nuotraukas, buvimo vietą, naršymo istoriją.

Teisinis pagrindas: ES BDAR (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas), ES pagrindinių teisių chartijos 8 str.

Pavyzdžiai: slapukai („cookies“) be sutikimo, mokyklos kamerų stebėjimas, kai interneto svetainės ar programėlės stebi, ką veiki internete, nesi apie tai aiškiai perspėtas.

2. Teisė į saviraiškos laisvę internete

Ką reiškia? – žmonės turi teisę reikšti nuomonę socialiniuose tinkluose, kurti ir dalintis turiniu, kol tai nepažeidžia kitų teisių (pvz., neskatina neapykantos, neskelbia dezinformacijos).

Svarbu žinoti: teisė į laisvę neprilygsta teisei į žalojančią kalbą. Laisvė baigiasi ten, kur prasideda kito žmogaus teisė į orumą.

Pavyzdžiai: blokavimas socialiniuose tinkluose, cenzūra kai kuriose šalyse, neapykantos kalbos ribos.

Cenzūros pavyzdžiai skaitmeninėje erdvėje:

Šalis	Cenzūra
Kinija	Turi vadinamąją **„Didžiąją ugniasienės“ (Great Firewall)** sistemą, kuri blokuoja „Google“, „YouTube“, „Facebook“, „Instagram“, „Wikipedia“ ir daug kitų svetainių. Valdžia taip pat **kontroliuoja turinį**: pašalinami įrašai apie Tiananmenio aikštės žudynes, Tibeto laisvę, demokratinius judėjimus.
Iranas	**Blokuoja prieigą prie daugelio socialinių tinklų**, pvz., „X“ (buvęs „Twitter“), „Facebook“, „Telegram“. **Interneto naudojimas stebimas**, o kai kurie vartotojai baudžiami už „netinkamus“ komentarus ar dalijimąsi informacija.
Šiaurės Korėja	Piliečiai **visiškai neturi laisvo interneto** – gali naudotis tik valstybinėmis svetainėmis, kurios nekritikuoja režimo. Informacijos srautas **visiškai kontroliuojamas valstybės**.
Rusija	Blokuojami nepriklausomi naujienų portalai, apribotas „Facebook“, „Instagram“, „X“ (buvęs „Twitter“) naudojimas. 2022 m. įvestas įstatymas, numatantis baudas ar įkalinimą už „melagingą informaciją“ apie kariuomenę – tai riboja saviraiškos laisvę.
Turkija	Periodiškai blokuoja socialinius tinklus ar svetaines, kai pasirodo valdžiai nepalanki informacija. Veikia įstatymai, leidžiantys vyriausybei **greitai pašalinti turinį be teismo sprendimo**.

3. Teisė nebūti sekamam

Ką reiškia? – asmenys turi teisę į skaitmeninę saugą – jų veikla neturi būti be pagrindo stebima (pvz., naršymo įpročiai, pokalbiai).

Kur pažeidžiama? – kai programėlės be leidimo renka mikrofono duomenis, kai reklamos pritaikomos pagal asmenines žinutes, kai „saugumo vardan“ peržengiamos ribos.

4. Teisė į skaitmeninį orumą

Ką reiškia? – asmenys neturi patirti patyčių, priekabiavimo, šmeižto ar kitokio žeminančio elgesio internete.

Pavyzdžiai: neapykantos kalba (hate speech), kibernetinis smurtas, „cancel culture“ pasekmės.

„Cancel culture“ – tai reiškinys, kai asmuo ar organizacija **viešai smerkiama ir boikotuojama internete** (dažniausiai socialiniuose tinkluose) dėl pasakytų žodžių, įrašų ar veiksmų, kurie laikomi netinkamais, įžeidžiančiais ar nepriimtinais.

Pavyzdžiui:

- Žymus žmogus parašo įžeidžiančią ar netinkamą žinutę „Facebook“.
- Žmonės masiškai tai pasmerkia, dalinasi, ragina jį pašalinti iš projektų, koncertų, filmų.
- Kartais **nepaliekama galimybė paaiškinti ar atsiprašyti**, o reakcija būna perdėtai griežta.
- *https://www.15min.lt/zmones/naujiena/lietuva/zinomi-zmones-sokiruoti-g-ivanausko-elgesiu-su-gyvunu-apie-skandalinga-irasa-pasisake-ir-aktorius-1050-2127442*

Kodėl tai aktualu žmogaus teisių kontekste?

- **Pozityvu:** kartais tai padeda atkreipti dėmesį į tikrus neteisingumus (pvz., diskriminaciją).
- **Neigiamas aspektas:** gali pažeisti žmogaus teisę į **saviraišką, teisę būti išklausytam**, sukelti **interneto linčo teismą**, kai asmuo smerkiamas be faktais pagrįsto dialogo.
- **Pavojus:** baimė pasisakyti, išreikšti kitokią nuomonę dėl galimo viešo pasmerkimo.

5. Teisė būti skaitmeninės visuomenės dalimi

Ką reiškia? – visi žmonės turi teisę naudotis skaitmeninėmis paslaugomis (internetu, skaitmeniniu švietimu, e. sveikata) be diskriminacijos.

Aktualu: skaitmeninė atskirtis (pvz., mažas pajamas turintys žmonės, neįgalieji, vyresni asmenys) tampa žmogaus teisių klausimu.

3 DALIS – DARBAS GRUPĖSE: SITUACIJŲ ANALIZĖ „KĄ DARYTI?“

Tikslas: Mokiniai analizuoja realaus gyvenimo situacijas, nustato, kokios žmogaus teisės pažeidžiamos, ir siūlo sprendimus, remdamiesi skaitmeninių teisių principais.

Darbo eiga:

1. Klasė suskirstoma į **4–5 grupes po 4–5 mokinius**.
2. Kiekviena grupė gauna **vieną situacijos kortelę** (žemiau – paruošti pavyzdžiai).
3. Grupės diskusija.
4. Grupės pristato savo išvadas klasei (2–3 minutės).
5. Vyksta bendra refleksija.

Situacijų analizės kortelės: Žmogaus teisės skaitmeninėje erdvėje

Situacija 1: Slapta kamera klasėje

Mokykla įrengė vaizdo stebėjimo kameras visose klasėse. Mokiniai nežino, kada jos įjungtos, o duomenys saugomi 30 dienų. Vienas mokinys jaučiasi nesaugus ir stebimas.

Klausimai grupei:

- Ar tai pažeidžia mokinio privatumą?
- Ką mokykla turėtų paaiškinti?
- Ar įrašai gali būti naudojami vertinimui ar elgesio kontrolei?

Situacija 2: „Cookies“ be sutikimo

Apsilankai naujoje svetainėje. Ji iškart leidžia reklaminius slapukus, net nepasiūliusi pasirinkimo. Vėliau tau rodomos reklamos apie dalykus, kuriuos buvai tik paieškojęs.

Klausimai grupei:

- Ar tavo teisė į duomenų kontrolę pažeista?
- Kaip turi atrodyti sąžiningas informavimas apie duomenų rinkimą?

Situacija 3: Išmestas iš „Instagram“ klasės grupės

Vienas mokinys pasisako apie jautrią temą – pvz., kad palaiko pabėgėlių teises. Po to klasės draugai išmeta jį iš bendros pokalbių grupės ir ignoruoja.

Klausimai grupei:

- Ar tai yra nuomonės laisvės pažeidimas?
- Ar „cancel culture“ gali būti patyčių forma?

Situacija 4: Keistas testas per programėlę

Mokytojas duoda testą per išorinę programėlę, kuri prašo leidimo pasiekti mokinio kontaktus ir nuotraukas telefone. Kai kurie mokiniai jaučiasi nesaugiai.

Klausimai grupei:

- Ar tokia programėlė gali būti naudojama?
- Kokios turi būti tavo teisės šiuo atveju?

Situacija 5: Socialinis tinklas pašalina įrašą

Įkeli įrašą apie politinį renginį, o „Instagram“ jį pašalina. Nežinai kodėl. Nepaaiškinama, kas pažeista.

Klausimai grupei:

- Ar tai cenzūra?
- Kada platformos turi teisę riboti turinį?

4. REFLEKSIJOS VEIKLA: „SKYDAS TAVO TEISĖMS“

Tikslas: padėti mokiniams įsivardinti, kokius konkrečius veiksmus jie gali atlikti, kad apsaugotų savo skaitmenines teises – ir tuo pačiu įtvirtinti tai, ko išmoko pamokoje.

Veiklos eiga:

1. Kiekvienas mokinys gauna lapą su „skydų“ šablonu (padalintas į 4 dalis, galima naudoti A4 lapą ar skaitmeninę versiją).
2. Kiekviename skydo „lauke“ užrašo po vieną konkretų veiksmą, kaip gali saugoti savo skaitmenines teises.

Skydas sudalintas į 4 dalis:

- *Privatumas:* ką galiu daryti, kad mano duomenys būtų saugūs?
- *Saviraiška:* kaip galiu laisvai reikšti nuomonę ir gerbti kitus?
- *Kritinis mąstymas:* kaip atpažinti manipuliaciją ar dezinformaciją?
- *Skaitmeninis elgesys:* kaip elgtis sąžiningai internete?

3. Mokytojas gali eksponuoti „skydus“ klasėje arba mokiniai juos įsikelia į bendrą klasės platformą (pvz., Padlet, Google Jamboard).

Skydas tavo teisėms

Kiekvienas žmogus turi teises – ir internete! Pagalvok, kaip tu gali apsaugoti savo skaitmenines teises kasdien naudodamasis internetu, socialiniais tinklais ar programėlėmis.

PRIVATUMAS

Ką galiu daryti, kad mano asmeniniai duomenys būtų saugūs?

SAVIRAIŠKA

Kaip galiu laisvai reikšti savo nuomonę ir gerbti kitų teises?

KRITINIS MĄSTYMAS

Kaip atpažinti netikras žinutes ar manipuliaciją internete?

SKAITMENINIS ELGESYS

Kaip galiu elgtis sąžiningai ir atsakingai internete?

Pagrindiniai šaltiniai

1. ES pagrindinių teisių chartija (ypač 7 ir 8 straipsniai)
2. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija
3. Europos Komisijos skaitmeninių teisių principai (Digital Principles): https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-principles

Papildomi šaltiniai su aprašymais:

1. OECD: Žmogaus teisės skaitmeniniame amžiuje
Aprašymas: Analizė apie tai, kaip skaitmeninės technologijos veikia žmogaus teises, ypač pažeidžiamų grupių kontekste.
Nuoroda: https://www.oecd.org/en/topics/human-rights-in-the-digital-age.html

2. 5Rights Foundation: Mūsų teisės skaitmeniniame pasaulyje
Aprašymas: Tarptautinė ataskaita, pagrįsta 709 vaikų ir jaunimo iš 27 šalių įžvalgomis apie jų teises skaitmeninėje erdvėje.
Nuoroda: https://5rightsfoundation.com/resource/our-rights-in-a-digital-world-full-report/

3. UNICEF: Vaikų teisės skaitmeniniame amžiuje
Aprašymas: Ataskaita, pagrįsta vaikų iš 16 šalių nuomonėmis apie jų teises ir saugumą internete.
Nuoroda: https://unicef.at/wp-content/uploads/2024/11/UNICEF-bericht-kinderrechte-im-digitalen-zeitalter.pdf

4. Europos Sąjunga: Skaitmeninių teisių ir principų deklaracija
Aprašymas: ES dokumentas, nustatantis pagrindinius skaitmeninių teisių principus, įskaitant privatumą, prieigą prie informacijos ir skaitmeninį švietimą.
Nuoroda: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-principles

5. Access Now: Skaitmeninių teisių gidas
Aprašymas: Organizacijos pateikiami ištekliai ir gairės apie skaitmeninių teisių apsaugą, įskaitant praktinius patarimus vartotojams.
Nuoroda: https://www.accessnow.org/resources/

6. Vaizdo įrašas: Europos skaitmeninių teisių principai
Aprašymas: Trumpas vaizdo įrašas, pristatantis ES skaitmeninių teisių ir principų esmę.
Nuoroda: https://www.youtube.com/watch?v=ecQ90a1_XMY

Kaip integruoti kitus dalykus?

INFORMACINĖS TECHNOLOGIJOS (IT) – INTEGRUOJAMOS VEIKLOS:

Praktinis pratimas: Mokiniai analizuoja realų svetainių privatumo nustatymų pavyzdį (pvz., kaip pasirinkti slapukus, kokios prieigos prašo programėlės)

Užduotis po pamokos: Mokiniai kuria **infografiką** ar **skaitmeninę atmintinę** tema „5 patarimai, kaip apsaugoti savo skaitmenines teises“.

IT pamokoje: Galima taikyti kritinio vertinimo užduotį: palyginti dvi programėles pagal jų privatumo politiką.

Veiklos skirtos gilinti mokinių supratimą apie skaitmeninį privatumą, duomenų rinkimą, slapukų veikimą ir informacinių sistemų etiką.

1. Slapukų (cookies) analizė

Veiklos tikslas: Mokiniai analizuoja, kaip veikia slapukai, kokie jų tipai yra (funkciniai, statistiniai, reklaminiai), ir kaip jie renka duomenis apie naudotojus.

Praktinė veikla:

Mokiniai apsilanko realioje naujienų ar parduotuvės svetainėje (pvz., www.15min.lt, www.pigu.lt).

Atkreipia dėmesį, kokio tipo slapukų leidimo prašoma.

Naudoja naršyklės įrankius („Inspect“ > „Application“ > „Cookies“) slapukams peržiūrėti.

Diskutuoja: ar buvo pasiūlytas pasirinkimas? Ar viskas aiškiai nurodyta?

2. Privatumo nustatymų palyginimas

Veiklos tikslas: Mokiniai palygina skirtingų platformų privatumo nustatymus.

Praktinė veikla:

Kiekviena grupė pasirenka po vieną platformą (pvz., Instagram, TikTok, YouTube).

Naršo privatumo nustatymus ir užpildo lentelę: Ką galima valdyti? Ar informacija aiški?

Ar reikia papildomų žinių?

Diskusija: Kuri platforma suteikia didžiausią naudotojo kontrolę?

3. Praktinis tyrimas: Kas stebi tave?

Veiklos tikslas: Mokiniai tyrinėja, kaip interneto svetainės stebi jų veiklą.

Praktinė veikla:

- Mokiniai įdiegia naršyklės plėtinį, pvz., Lightbeam, Privacy Badger ar uBlock Origin.
- Apsilanko keliose svetainėse ir stebi, kiek trečiųjų šalių sekėjų aptinkama.
- Kuria skaitmeninį žemėlapį, kaip jų naršymas yra sekamas.
- Refleksija: Ką gali padaryti kiekvienas, kad sumažintų skaitmeninį pėdsaką?

4. Alternatyvi veikla: Infografiko kūrimas

Mokiniai, naudodamiesi „Canva“, „Piktochart“ ar panašiomis priemonėmis, kuria informacinį plakatą ar infografiką tema „Kaip apsaugoti savo teises internete“. Gali būti pristatomas klasėje arba bendrinamas mokyklos virtualioje erdvėje.

Šios veiklos gali būti vykdomos kaip atskira IT pamoka arba integruojamos į projektinį darbą su pilietinio ugdymo ir etikos dalykais.

ETIKA – INTEGRUOJAMOS VEIKLOS:

- Vertybinė diskusija: Ar etiška stebėti mokinius internetu? Ką reiškia būti atsakingu vartotoju internete?
- „Cancel culture“ atvejo analizė: Ar visuomenės pasmerkimas visada pagrįstas? Kiekvienas turi teisę pasikeisti – ar visuomenė suteikia tokią galimybę?
- Etikos pamokoje: Galima gilintis į dilemą: „Privatumas ar saugumas?“ – kaip subalansuoti abi vertybes?

1. Vertybinė dilema: Stebėjimas ar pasitikėjimas?

Situacija: Mokykla planuoja įrengti kameras koridoriuose ir klasėse „saugojimui nuo patyčių“.

Užduotis: Mokiniai diskutuoja – ar tai etiška? Kada saugumas pateisina stebėjimą? Kokios ribos tarp kontrolės ir pasitikėjimo?

Metodas: vertybinio pasirinkimo linija / debatai.

2. Vertybinė dilema: Slaptas sekimas

Situacija: Vienas mokinys prisipažįsta, kad peržiūrėjo klasės draugo žinutes, nes žinojo jo slaptažodį.

Užduotis: Ar tai draugo išdavystė? Ar tik rūpestis? Kaip čia veikia pagarba ir privatumas?

Metodas: mažų grupių diskusija ir pateikimas klasėje.

3. Patyčios skaitmeninėje erdvėje

Situacija: Socialiniame tinkle grupė pašalina vieną narį dėl jo išsakytos nuomonės apie socialinį klausimą.

Klausimai diskusijai:

- Kada pasipriešinimas tampa „cancel culture“?
- Ar virtualios patyčios gali būti tokios pat žalingos kaip realios?
- Ką reiškia drąsa būti kitokiam?

Papildoma veikla: mokiniai kuria nedidelį atvejo analizės pristatymą apie viešą asmenį, susidūrusį su „cancel culture“.

4. Vertybinė refleksija: Atsakomybė internete

Užduotis: Kiekvienas mokinys užpildo savirefleksijos kortelę:

- Ar kada nors pasielgiau internete taip, kad dabar man būtų gėda?
- Ar komentavau atsakingai? Ar tikrai padėjau arba palaikiau kitus?

Papildoma veikla: mokiniai pasirenka vieną savo veiksmą internete, kurį nori keisti – ir parengia planą, kaip tai padarys.

5. Papildoma diskusija: Etika ir dirbtinis intelektas

Trumpas moralinis klausimas: Ar etiška naudoti dirbtinį intelektą, kad parašytų tavo namų darbą ar atsakytų į testą?

Užduotis: Mokiniai pasisako už arba prieš, pateikia argumentus, susijusius su sąžiningumu, atsakomybe, mokymosi prasme.